

Vlaams
Parlement

ingediend op **497** (2015-2016) – Nr. 1
9 oktober 2015 (2015-2016)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Bart Caron

ter voorbereiding van een nieuw decreet
inzake sociaal-culturele participatie
en sociaal-cultureel volwassenenwerk

INHOUD

1. Het sociaal-cultureel volwassenenwerk vervelt	3
2. Naar een vernieuwd beleidskader	6
3. Een schets van een sector in volle evolutie	7
3.1. Cijfergegevens	7
3.2. Verenigingen: licht en zwaar	8
3.3. Diverse organisaties en doelgroepen	9
3.4. Herrijzend zelfvertrouwen	10
3.5. Een Siamese tweeling.....	10
3.6. De fragiele relatie tussen de sociaal-culturele praktijken en de overheid	11
4. Maatschappelijke betekenis en positie van het sociaal-cultureel werk	12
4.1. De civiele maatschappij en het sociaal-cultureel werk: een sterk sociaal weefsel en een blijvende emanciperende rol	13
4.2. Het sociaal-cultureel werk, innoverende praktijken van een maatschappelijke innovator	15
4.3. Het sociaal-cultureel beleid tussen individu en groep	17
4.4. Het sociaal-cultureel werk kijkt per definitie over de muren	17
4.5. Een verantwoordelijkheid van verschillende overheden	18
4.6. Een pleidooi voor niet-formeel leren	18
4.7. Het belang van het vrijwilligerswerk en van professionele ondersteuning: het verhaal van cultureel ondernemen	20
5. Wat zeggen het regeerakkoord en de beleidsnota Cultuur?	21
6. Evaluatie van de decreten Sociaal-Cultureel Werk en Participatie	23
6.1. Elementen van evaluatie van het decreet Sociaal-Cultureel Werk.....	23
6.2. Elementen van evaluatie van het Participatiedecreet	28
6.3. Zijn er grenzen aan de groei? Geen nieuwe grendels a.u.b.	30
7. Voorstellen voor nieuwe regelgeving voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk, inclusief onderdelen van het huidige Participatiedecreet.....	31
7.1. Uitgangspunt: sociaal-culturele participatie als koepelbegrip	31
7.2. Een decreet met een doelstelling	31
7.3. Over rollen, functies en methode	32
7.4. Algemene regels, geldig voor twee mogelijke modellen	35
7.5. Model U: een domein- en sectoroverstijgend decreet	38
7.6. Model één: op basis van integratie van de werkvormen en geografische ruimtes	39
7.7. Model twee: op basis van modules	42
7.8. Werkingen die overkomen uit het Participatiedecreet	44
7.9. De bovenbouw: steunpunt(en) en belangenbehartiging	45
Bijlage: Samenvatting van de huidige regelgeving	48

1. Het sociaal-cultureel volwassenenwerk vervelt

Er beweegt wat in Vlaanderen en Brussel. Op de rotsvaste fundamenten van active-ring, emancipatie en zin voor gemeenschap, is het sociaal-cultureel werk zich aan het 'vervellen': van een in zichzelf gekeerde en op zelfbehoud gerichte sector naar een open en innovatieve ruimte. Toegegeven, het sociaal-cultureel werk 'vervelt' al zo lang het bestaat, het 'innoveert' langer dan de term bestaat. Al bestaat de indruk – meer dan een indruk? – dat de sector het moeilijk heeft en onvoldoende inspeelt en ingrijpt op maatschappelijke veranderingen. Het proces van vervellen is lang niet afgerond.

Er blijft veel werk aan de winkel in de drie deelsectoren van het sociaal-cultureel werk (jeugdwerk, amateurkunsten en sociaal-cultureel volwassenenwerk).

Een heikel punt is de definitie van sociaal-cultureel werk. Ofwel is de definitie erg breed: dan dekt ze grotendeels het begrip 'verenigingsleven (jeugd/sport/cultuur), bewegingen en de niet-formele vorming'. Ofwel is dat het sociaal-cultureel werk in de enge zin: wat de overheid zegt dat het is. Dan is dat het sociaal-cultureel werk voor volwassen en jeugd, inclusief de amateurkunsten die ook puur sociaal-cultureel werk zijn.

Deze overweging legt meteen een van de kernuitdagingen bloot: maak het sociaal-cultureel werk voor mensen herkenbaar en vatbaar. Dat is het nu niet meer, behoudens jeugdwerk, amateurkunsten en sportclubs.

In deze conceptnota wordt vertrokken van het schema dat de overheid hanteert: de indeling in verenigingen, bewegingen, volkshogescholen en gespecialiseerde vormingsinstellingen. Maar deze conceptnota laat deze (te) strakke indeling los. Daarnaast is de uitdaging – maak het sociaal-cultureel werk herkenbaar en vatbaar – in deze nota krachtig aanwezig. De voorgestelde modellen proberen daar een antwoord op te bieden, door uit te gaan van twee nieuwe concepten: deze nota denkt niet (alleen) meer vanuit de werksoorten en organisaties, maar vanuit de deelnemers en deelhebbers. In de titel is daarom ook het begrip 'sociaal-culturele participatie' gekomen. Daarnaast worden de bestaande werksoorten en indelingen losgelaten.

De decretale regelingen van het verleden (en de huidige) liggen wellicht aan de basis van of het zijn uitingen van een al lange en verkrampde zoektocht naar de legitimiteit van het sociaal-cultureel werk. Deze conceptnota probeert daarvan af te komen door het sociaal-cultureel werk niet enkel te schetsen in termen van nuttigheid. Daar zijn de andere sociaal-culturele werkvormen zoals het jeugdwerk en de amateurkunsten al lang van afgestapt.

De originele titel van dit inleidend hoofdstuk luidde 'het sociaal-cultureel werk, een probleem?' Een negatieve benadering zou de sector oneer aandoen, maar legt wel de vinger op de wonde. Slagen sociaal-culturele organisaties erin om de essentie van hun missie steeds weer te actualiseren in sociaal-culturele praktijken die er vandaag en morgen toe doen? Die werkelijk maatschappelijk relevant zijn? En dus een authentieke aantrekkelijkheid weten te creëren? Praktijken die mensen weten te bewegen om mee te stappen in maatschappelijke veranderingen? Meer nog, om deze maatschappelijke veranderingen mee vorm te geven en mee te dragen? De relevantie van het sociaal-cultureel werk heeft alles te maken met missiegedrevenheid: met de ambitie om de samenleving in soms heel kleine praktijken meer solidair, meer duurzaam, meer divers en meer democratisch te maken. En voor de deelnemers ook genoeg en (cultureel) plezier te scheppen, door de inhoud en het samenzijn, en door van diverse vormen van educatie en ondersteuning te kunnen genieten.

In het jeugdwerk en de amateurkunsten deed zich telkens en opeenvolgend eenzelfde fenomeen voor.

Eerst bij de jongsten: in de jaren tachtig werd het 'traditionele'¹ jeugdwerk door (ped)agogen en sociologen de dood ingeschreven. De ledenaantallen gingen achteruit; nieuwe, lossere vormen van jeugdwerk ontstonden en floreerden. Ook de politiek stapte in die jaren fors mee in dit ten grave dragen.

Maar in de luwte van de vele crisismaatregelen vond dat als traditioneel bestemde jeugdwerk zichzelf opnieuw uit. Niet in krampachtigheid, door zich aan te schurken bij de tendensen van de dag, maar gewoon door op een open, verluchtende manier zichzelf te zijn en blijven. In heldere, hedendaagse patronen. Tegelijk ontvoogde het jeugdwerk zich van 'grote' ideologische structuren. De verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid belandden bijna volledig bij jonge (relatief zeer jonge) vrijwilligers. Die vinden elke dag opnieuw hun jeugdwerk uit en gaan meestal zonder complexen om met hun tradities en symbolen. Dat leidde tot een hernieuwd, stevig zelfvertrouwen. Niet op de eerste plaats in de eigen structuren, maar wel in het eigen verhaal. Het fijnmazige netwerk van duizenden plaatselijke jeugdwerkinitiatieven toonde zichzelf met opgeheven hoofd als een hartsgrondige verdediger van meer fysieke, mentale en politieke ruimte voor kinderen en jongeren. Trouw aan de basisfundamenten van activering, emancipatie en samenleven wordt zo, in autonomie, een zelf gekozen identiteit opgebouwd, zonder wat voorafging zomaar weg te gooien.

En zie, in de jaren negentig stegen de ledenaantallen opnieuw en namen steeds meer kinderen en jongeren deel aan kampen en activiteiten van een diversiteit aan landelijke jeugdinitiatieven. Meer nog, in die jaren heeft het jeugdwerk een stevige stempel gedrukt op de beleidsinnovatie in Vlaanderen.

Een volgende sociaal-culturele herovering werd ingezet door de amateurkunsten. Ook hier bestond tot het begin van deze eeuw maar één publiek verhaal: dat van een socialistische en katholieke fanfare, met elk hun stamkroeg om de hoek. Dat van steeds ouder wordende amateurs in fotocubs of zondagsschilders onder de oude linde aan de kerk. Kortom, vermolmd, afgeschreven, in zichzelf gekeerd en traditioneel. Wie het label 'amateurkunstenaar' opgekleefd kreeg, kon voor eeuwig fluiten naar enige artistieke waardering.

Twee waarnemingen uit het anderhalve decennium van de eenentwintigste eeuw om ook hier de kentering te duiden. De landelijke amateurkunstenorganisaties – dikwijls kleine(re) federaties met de etiketten van de verzuiling – vonden zichzelf opnieuw uit in een doorgedreven samenwerking. Zij stelden niet langer de eigen structuur centraal, maar wel de amateurkunstenaar.

Ook hier kregen de fundamenten van (artistieke) activering, emancipatie en gemeenschapszin een vervelde invulling. De nieuwe media kwamen binnen, cross-overs werden werkelijkheid, de popmuziek en de schrijvers kwamen in beeld.

De tweede waarneming toont de hardnekkigheid van de sectoren aan om in de luwte boven zichzelf uit te blijven stijgen. Het repertoire vernieuwt. Het toont zich artistiek straf en eigentijds. Net zoals destijds in het jeugdwerk drukt dit herwonnen zelfvertrouwen ook een stempel op het perifere beleid. Waar een decennium geleden de vertegenwoordigers van het deeltijds kunstonderwijs en de amateurkunsten elkaar nog voor de sport in de haren zaten, zit de amateurkunstensector al een paar jaar mee op de allereerste rij. Er wordt met professionele organisaties samengewerkt en nog veel meer.

¹ Het woord 'traditioneel' duidt op een onderscheid dat door velen wordt gemaakt tussen verenigingstypes die al langer bestaan en soorten organisaties die er pas na de jaren 1970 zijn bijgekomen. Alhoewel de feiten dit onderscheid al lang niet meer toelaten, blijft dit een hardleerse perceptie.

Kantelt het sociaal-cultureel volwassenenwerk (zoals door de Vlaamse overheid gedefinieerd) mee?

Deze sector bestaat – binnen zijn subsidiekader – uit verenigingen, uit vormingsinstellingen en uit bewegingen. De meeste mensen kennen een aantal verenigingen, van de KWB (Kristelijke Werknemersbeweging) over het Davidsfonds tot VIVA (Socialistische Vrouwenbeweging) of OKRA. De Vlaamse overheid subsidieert deze verenigingen die, onder een landelijke overkoepeling, uit een ruim aantal lokale afdelingen bestaan. Verenigingen met een uitsluitend lokale werking vallen daarbuiten, en zo zijn er toch nog vrij veel in Vlaanderen. Ook de vormingsinstellingen vormen een kleurrijk landschap. Best bekend zijn de Vormingpluscentra en de volkshogescholen met een gevarieerd aanbod, meestal gevestigd in de centrumsteden. Er zijn ook tal van gespecialiseerde vormingsinstellingen die een themagerelateerd aanbod bieden, van kunsteducatie tot zingeving. En er zijn bijzondere vormingsinstellingen voor personen met een handicap, syndicale vorming enzovoort. De bewegingen ten slotte zijn een relatief nieuwe werksoort. Het is een geheel van organisaties die werken aan de sensibilisering rond maatschappelijke thema's en daarrond vorming aanbieden. Deze thema's gaan van vrede over mensenrechten en voedsel tot burgerparticipatie. Het werkterrein is derhalve zeer breed.

Deze sector bevindt zich volop in een soortgelijk kantelmoment. Van oud naar nieuw sociaal-cultureel werk. Het is niet afgerond, verre van, maar het is alvast een flink stuk geëvolueerd. Deze conceptnota bouwt verder op deze evolutie, en wil deze vooral versterken en versnellen.

Het jeugdwerk stelde bij zichzelf vast dat het vervellen, en dus het openzetten van de veilige omgeving van de grote instituten, niet minder maar net meer ruimte gaf aan de basistaken en opdrachten. Ook in het sociaal-cultureel volwassenenwerk – een sector waar een deel van de organisaties ook nog rechtstreekse lijnen heeft met de grotere groepen zoals bijvoorbeeld Beweging.net, de Voorzorg enzovoort – werd de basisarchitectuur al aangepast aan de nieuwe omgevingen: de verzuilde koepels bestaan al ruim een decennium niet meer, het decreet gaat niet meer uit van de macht van het getal, maar wel van de kracht van de reële werking. De binnenkamers krijgen een grondige beurt, met respect voor de historische steunmuren².

De effecten van deze werken worden steeds meer zichtbaar: dit uit zich niet alleen in het verrassende en inspirerende samenspel tussen sociaal-culturele en andere organisaties – er wordt veel samengewerkt met organisaties uit andere sectoren – maar ook in de steeds groter wordende diversiteit van mensen die het grote huis aandoen – er worden andere en nieuwe doelgroepen bereikt.

Het oude, eendimensionale verhaal van het 'traditionele' verenigingsleven is in de feiten een lezenswaardig boek met vele hoofdstukken geworden. Je zou kunnen stellen dat nog niet zo lang geleden bij vele verenigingen de eigen structuur de kern van het verhaal was (geworden) en omgekeerd. Bij sommige waren er gevechten om een tanend ledenaantal tegen te gaan en de gevoelens dat er gehoosd werd met een plastieken bekertje. Bij andere was er de – soms pijnlijke – ontworteling uit instituten die een gevecht tegen de tijdgeest leken te verliezen. Weer anderen zagen met lede ogen de overheden en commerciële spelers sociaal-cultureel terrein veroveren. En in een eerste reactie werd een defensieve muur opgetrokken.

² Bart Caron, 'Niet de kers op de taart. Waarom kunst- en cultuurbeleid geen luxe is', Pelckmans 2011, pagina 114 in het hoofdstuk 'Een stille sociaal-culturele (r)evolutie', samen geschreven met Dirk Verbist.

Maar tegelijk, opnieuw in de luwte, werd naarstig aan de kentering gewerkt. Mee ondersteund door het decreet van 4 april 2003 betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk daagden verenigingen, bewegingen en vormingsinstellingen zichzelf uit om opnieuw hun eigen basisverhaal (emancipatie, gemeenschapsvorming en activering) te verwoorden en van hieruit opnieuw vorm te geven. De voorbeelden hiervan zijn legio. Het ging om veel meer dan een likje verf. Hier worden methodes en herstructureringen gebruikt om een fundamentele transitie te ondersteunen. Al is er nog veel werk aan de winkel. De kanteling is bij vele organisaties ingezet, bij andere is er nog aardig wat werk aan de winkel.

En vanuit de marge, en ondertussen al meer naar het midden verschoven, duiken nieuwere vormen op: van zowel verenigingen (de zogenaamde lichte verenigingen) als dito vormen van vrijwilligerswerk. Dit is cruciaal voor het sociaal-cultureel werk. Het is hoog tijd dat de nieuwe vormen een plek krijgen in het beleid.

Zo vervelt de sector. Een nieuw decreet moet dit proces versterken en versnellen. De contouren van het huidige decreet laten dit niet (voldoende) toe.

Er zijn meer redenen waarom een nieuwe decretale context nodig is. Maar er is een probleem in de benadering van waaruit het voorgaande decreet vorm heeft gekregen. De invulling van sociaal-cultureel werk, van de functies en werksoorten, de wijze van rapporteren, de sloten op in- en uitstroom etcetera maken ook dat de overheidsinstrumenten te weinig de mogelijke dynamieken en innovaties kunnen ondersteunen.

Ook dat is een belangrijke aanleiding om een echt nieuwe decretale context te ontwerpen. De kernvraag is dan: "hoe willen overheid en sociaal-culturele organisaties en praktijken hun relatie met elkaar duurzaam en betrouwbaar regelen?"

2. Naar een vernieuwd beleidskader

Deze nota wil zoeken naar een beleidskader voor het sociaal-cultureel werk. Het meest problematische facet van deze schijnbaar eenvoudige zoektocht is de definitie van het begrip 'sociaal-cultureel werk'. Er wordt daar later in de nota grondiger op teruggekomen. Maar in eenvoudige termen zou je kunnen stellen dat het gaat over het zoeken naar, of liever het heruitvinden van het 'wij'. Sociaal-cultureel werk is historisch altijd een geheel van activiteiten geweest die mensen 'samen' of 'collectief' vormgeven en beleven. Uiteraard wordt daarbij gedacht aan het verenigingsleven. Onze 'cultuur' is ervan doordrongen. Mensen werken, op vrijwillige basis, samen in bestuurs- en andere organen, ze organiseren activiteiten voor leden en vaak voor andere belangstellenden die ze ook samen beleven. Het is niet anders in vormingsinstellingen zoals Vormingplus. Ook daar is collectief deelnemen het uitgangspunt, of dat nu aan een cursus of een andere activiteit is. Het zit diep in de methode ingebakken. Dat is heel anders dan het afstandsonderwijs, of de bezigheden achter je computerscherm. Die staan voor individuele vormen van educatie of ontspanning. De digitale samenleving is bij uitstek een individuele omgeving, die gevormd wordt door een mens en een ingenieuze machine die dit individu bijstaat. Al moet ook hier een en ander gerelativeerd worden. Je eigen vriendengroep op Facebook is ook een soort vereniging. Je vrienden hoeven helemaal niet uit je buurt, je parochie of gemeente te komen. Ze kunnen perfect verspreid zijn over de wereld.

Dit laatste illustreert een hedendaagse evolutie, een zelfs veel bredere ontwikkeling van het begrip 'wij' dan we ooit in het verleden kenden. Mensen doen vandaag dingen samen, vaak niet geremd door grenzen van tijd en ruimte, om gezamenlijk doelen te bereiken en/of te behartigen. De vredesbeweging en milieuactiegroepen illustreren dat overduidelijk. Daarnaast ontstaan in de samenleving allerlei losvaste verbanden van mensen rond de meest uiteenlopende bezigheden. Het kunnen

de coöperanten zijn van een stadsboerderij of een voedselteam, een groep jonge mensen die een pop-upatelier opzetten, kunstenaars die samen met mensen in een achtergestelde buurt een sociaal-artistiek project beginnen, de medewerkers en de deelnemers aan een voedselbank, een wijkfeest, een burgerbeweging enzovoort. Ze lijken anders dan de klassieke sociaal-culturele vereniging, het zangkoor of de vrouwenbeweging, maar in essentie zijn er niet zoveel verschillen. Deze nota gaat daar later verder op in.

Kenmerkend is de relatie tussen de deelnemers. Er ontstaat interactie tussen de deelnemers onderling, met een objectief: iets leren, zich ontspannen of maatschappelijke actie ondernemen.

De waarde van het sociaal-cultureel werk – en dus het feit dat dit concept zichzelf al vele generaties lang heeft kunnen overleven – zit in het feit dat deelnemers en vrijwilligers mede-eigenaars zijn. Het zijn vrijplaatsen van ontmoeting, van experimenteren, van samen bouwen aan vertrouwen en zelfvertrouwen enzovoort. Mensen participeren aan een sociaal-culturele organisatie omdat ze dat willen, niet omdat het moet. Het gaat om deelnemen en deelhebben. Deelnemen duidt op een vorm van beleven, terwijl deelhebben duidt op het mede-eigenaar zijn. Deelnemen werkt vooral op het socialiseren van mensen, terwijl deelhebben ook slaat op het samen handelen, het maatschappelijk handelen en het handelen in het publieke veld. Misschien zelfs zoiets als het 'maatschappelijk ondernemen'. Mensen ondernemen samen in het publieke domein omdat ze iets in die samenleving of maatschappij willen realiseren. Iets wat ze zelf waardevol vinden – ze willen een ander soort waarde creëren, die niet in economische termen kan of hoeft uitgedrukt te worden.

Daarmee wordt ook een ander soort eigenaarschap gecreëerd, naast het economische eigenaarschap: mensen creëren in het sociaal-cultureel handelen altijd in zekere zin een 'gemeen goed'. Een 'common'. De overheid is dan niet meer louter een subsidieverstrekker, maar 'investeert' in de realisaties van het gemene goed. Investerings die ook op termijn echt renderen voor onze samenleving in de vorm van 'verbindingen' en 'nieuwe maatschappelijke oplossingen voor moeilijke en complexe problemen'.

3. Een schets van een sector in volle evolutie

3.1. Cijfergegevens

'Boekstaven'³, het cijferboek over de sector, stelt vast dat de participatie aan de activiteiten van het sociaal-cultureel volwassenenwerk niet in dalende lijn gaat, in tegendeel. Vooral de vormingsinstellingen en de Vormingplussen doen het goed.

Er zijn een aantal verenigingen die het moeilijk hebben, andere blijven het goed doen. Er is algemeen een dalend aantal leden en een vergrijzing te noteren. In Boekstaven kan je lezen dat er in 2007 2,6 miljoen leden waren. De achteruitgang is er, maar niet spectaculair. Er zijn minder bestuursvrijwilligers in klassieke verenigingen. Maar algemeen in Vlaanderen is het vermoeden dat de hoeveelheid vrijwilligerswerk – hoewel moeilijk te schatten – eerder vrij stabiel is. Kortom, de sector doet het veel beter dan wat velen denken. De perceptie is negatiever dan de werkelijkheid.

Neem de verenigingen: er zijn 57 erkende organisaties die samen 14.156 lokale afdelingen hebben, 9 miljoen deelnames mogen noteren, die 2,2 miljoen leden tellen en niet minder dan 183.000 vrijwilligers hebben. Er werken 1219 mensen.

³ www.boekstaven.be.

De 13 Vormingpluscentra (volkshogescholen) noteren 6360 activiteiten, waarvan 35.460 eigen uren vorming, en tellen 100.000 deelnames per jaar. Opvallend is dat ze 56% meer deelnemers hebben sinds 2007. Er werken 184 mensen en er zijn 1664 freelancers.

Er zijn 35 gespecialiseerde vormingsinstellingen, waarvan 15 voor personen met een handicap. Ze organiseren 11.000 activiteiten per jaar, wat neerkomt op 105.200 vormingsuren per jaar voor 213.000 deelnemers waarvan 32% laag-geschoolde deelnemers zijn. Ze hebben 439 professionals en 6300 vrijwilligers.

De 31 bewegingen ten slotte tonen een zeer gevarieerde werking. Cijfers over hun bereik zijn er minder, maar hun impact is niet klein. Daar zorgen 341 professionals en 5300 vrijwilligers voor.

Dat zijn indrukwekkende cijfers.

3.2. Verenigingen: licht en zwaar

De diversiteit in soorten verenigingsleven is wellicht nog nooit zo groot geweest. Dit heeft in belangrijke mate te maken met het feit dat de deelnames en vrijwillig engagement ook zeer divers worden ingevuld. Er zijn zeer veel mensen die 'zich smijten', week na week en jaar na jaar. Er zijn ook veel mensen die een steekvlambetrokkenheid tonen. Vandaag smijten ze zich. Morgen niet meer. Overmorgen opnieuw. En alle variaties daartussen.

De motieven om zich als vrijwilliger te engageren zijn divers: zelfontplooiing, een sociaal netwerk uitbouwen, tijd- en geldgevers, een cv opbouwen, gedrevenheid op het thema, nauw verwantschap met de organisatie enzovoort. Het sociaal-cultureel volwassenenwerk organiseert zich daarenboven in een samenleving die, zowel privé als professioneel, alles puurt uit mensen tussen pakweg 20 en 45 jaar. Dit zorgt ervoor dat de mate van engagement bij heel wat mensen ook doorheen de levensloop wisselt.

Maar ook bij de deelnemers wisselen de achtergronden en profielen elke dag. De oude weduwnaar die op maandag deelneemt aan de activiteit van S-Plus en op dinsdag aan deze van OKRA, een socialistische en katholieke seniorenvereniging, is geen vreemd wezen meer. Verzuiling speelt voor mensen een kleine of geen rol meer. De organisaties vormen en hervormen zich ter plekke op basis van al deze verschillende deelnemers- en vrijwilligersprofielen. En zo zijn er eerder vaste en eerder losse verbanden en al wat daartussen zit.

Sommigen spreken ook over de zogenaamde 'lichte gemeenschappen', ad-hoc-samenkomsten van mensen (zoals die befaamde wijkbarbecue, de actie tegen het afsluiten van een straat enzovoort).

De lichte gemeenschap is snel activeerbaar wanneer het nodig is of ze (niet) overtuigd geraken.

Deze lichte gemeenschappen zijn een trend in Vlaanderen, naast de, zoals dat dan wordt genoemd, traditionele verenigingsvormen. Gelukkig gaat men nog niet zo ver om dit dan 'zware' gemeenschappen te noemen. Laten we elkaar niets wijsmaken. Veel enthousiaste trekkers van een lichte gemeenschap maken ook deel uit van een traditionele vereniging. En andersom. Ook sommige lokale groepen en afdelingen van verenigingen bezitten een lichtere structuur dan de klassieke modellen soms doen vermoeden. Specifiek de zogenaamde migrantenverenigingen hebben hiermee bij de jongste erkenningsinspecties door de Vlaamse overheid veel last gehad. Zij kiezen er dikwijls voor om ook met de meest fragiele nieuwkomers en nieuwe gemeenschappen te werken, in een allesbehalve vanzelfsprekende

context. Dit is in belangrijke mate een verhaal van 'toeleiden', en dus nog meer van beginnen en stoppen en herbeginnen, van vandaag inzetten op dit thema en morgen op een ander.

Die verenigingen, net zoals deze voor mensen in armoede, zetten met andere woorden volop in op basisparticipatie van mensen. Zonder dure woorden of projecten hebben zij een innoverende expertise inzake ondersteuning van zogenaamd lichte gemeenschappen en activering van de achterban. Zij bouwen netwerken in stedelijke contexten en opvallend veel deelnemers aan activiteiten (en lokale bestuurders) zijn nieuwkomer, vrouw, schoolverlater, mens zonder papieren, laag-geschoolde enzovoort.

Deze poot van de werking kunnen zij niet uitbouwen zonder tegelijk een voorportaalfunctie (naar bijvoorbeeld welzijns- of gemeentelijke diensten) op te nemen. Zij vervullen op deze manier een belangrijke doorverwijsfunctie en maken doorstroming mogelijk.

Daarnaast doen zij aan sociaal-cultureel werk. De lokale context en de interne dynamiek staan hierbij centraal. Naast heel wat 'klassieke' sociaal-culturele activiteiten zetten zij in op vernieuwende methodes. Emancipatie van de eigen achterban en participatie van de 'modale' Vlaming staan hierbij vaak centraal. Denk hierbij aan projecten zoals 'fietsvriendinnen', 'conversatietafels' of muziekoptredens.

3.3. Diverse organisaties en doelgroepen

Mijn hypothese is dat het sociaal-cultureel volwassenenwerk op dit moment de 'vrije' sector bij uitstek is die mee aan het roer staat van het hedendaagse, cultureel diverse Vlaanderen. Natuurlijk is ook hier de boomstam er een van een overwegend 'middenklassepubliek'⁴, maar de vele takken laten een veelzijdige kruin bloeien. Deze sector is bij traditie een sterke emanciperende factor van en voor personen met een handicap en ouderen, en er is de duidelijke tendens van de sterke groei van verenigingen van en voor personen in armoede en van de etnisch-cultureel diverse verenigingen.

Tegelijk zijn er de krachtige sociaal-culturele bewegingen, zoals Vluchtelingenwerk, Kerkwerk Multicultureel Samenleven, Welzijnszorg, Merhaba enzovoort die een samenleving hierop sensibiliseren, maar bijvoorbeeld ook Femma timmert al geruime tijd succesvol aan de weg. En nog, het Willemsfonds organiseert samen met de Unie van Turkse Verenigingen de BeraberPrijs.

En zo zet het 'eeuwenoude' verhaal van activering, emancipatie en het (her)vormen van gemeenschappen zich nog steeds door in een hedendaags perspectief.

Deze groeiende diversiteit aan zelforganisaties is nog omwille van drie andere redenen een krachtige en belangrijke tendens. Ten eerste en uiteraard omdat het sociaal-cultureel volwassenenwerk op deze manier een sector verbeeldt die aansluit bij eigentijdse evoluties in de samenleving. Secundo omdat zij mee pioniert in toeleiding, in het opzetten en versterken van zelforganisaties en in het verbinden met andere culturele, onderwijs- en welzijnsdomeinen. En tertio omdat zij zich bij het fijnmazige netwerk aan lokale afdelingen voegt, dat versterkt en mee een belangrijke factor is van de geleidelijke herovering van de stedelijke weefsels door het sociaal-cultureel volwassenenwerk.

Dit laatste fenomeen is een opvallende kentering en wordt nog mee versterkt door het bereik van de Vormingpluscentra. In 'Boekstaven' staat een spreidings-

⁴ Wat op zich – louter statistisch – niet hoeft te verbazen, omdat de groep mensen die traditioneel als 'middenklasse' wordt bestempeld, uiteraard ook is gegroeid.

index van de deelnames aan activiteiten. Daar zien we dat steden relatief oververtegenwoordigd zijn in de publiekscijfers. Daarmee wordt bedoeld dat ze meer deelnemers leveren dan het relatieve gewicht van de bevolking in de regio. Het werkt niet alleen voor die steden waar de Vormingpluscentra zijn gevestigd, en waar je aanneemt dat er een positief effect is op de deelname, maar ook op andere en op de kleinere steden. Het rurale gebied levert relatief minder deelnemers, zoals blijkt in de Kempen, de Westhoek, het Meetjesland, delen van Vlaams-Brabant en grote delen van Limburg.

Onderzoek, van onder andere Bert Anciaux⁵ en Van Craen⁶ en Swyngedouw⁷ toont aan dat de migrantenfederaties, hun lidorganisaties, hun vrijwilligers en achterban bruggenbouwers zijn. Etnisch-cultureel diverse Vlamingen die lid zijn van een zelforganisatie beheersen beter het Nederlands, beschikken over meer praktische vaardigheden zoals vergaderen en omgaan met gemeentelijke instanties, hebben meer zelfvertrouwen en een grotere kennis van de samenleving. Mensen die samenwerken in een organisatie oefenen er zich ook in om gezamenlijk en zelfstandig problemen op te lossen. Bovendien blijkt dat mensen die actief zijn in de verenigingen van etnisch-culturele minderheden ook vaker actief zijn in andere Vlaamse organisaties. Deze vaststelling kan wellicht probleemloos worden overgeplaatst naar andere doelgroepverenigingen, zoals deze met personen met een handicap, ouderen, mensen in armoede enzovoort. Ook deze zijn nu al doordrenkt van samenwerkingen met diensten, voorzieningen en andere verenigingen in diverse beleidsdomeinen. Er is zelfs sprake van een overbevraging van dit middenveld.

3.4. Herrijzend zelfvertrouwen

Het sociaal-cultureel volwassenenwerk wint aan zelfvertrouwen, het voelt dat het vaarwater aansluit bij zijn koers. Het basisverhaal is inderdaad krachtig genoeg om dit steeds opnieuw te blijven vertellen en vertalen. De sector is zijn vanzelfsprekende macht kwijt. En dat is goed. Dat betekent niet dat het geen gezag of autoriteit heeft. In 2010 won de milieuvereniging Velt de prijs voor het vrijwilligerswerk van de Vlaamse Regering en de Verenigde Verenigingen. Vormingplus Vlaamse Ardennen verwerfde in hetzelfde jaar de Cultuurprijs Oost-Vlaanderen voor zijn inspanningen om ook maatschappelijk kwetsbare groepen te bereiken. Dit jaar werd Voedselteams genomineerd als Ambassadeur voor Toekomstige Generaties, een referentieprijs voor duurzame ontwikkeling. EVA was een paar jaar geleden laureaat. Een andere sociaal-culturele beweging, Get Basic, ontving voor het project De Wereld Morgen de Prijs voor de Democratie 2011. In hetzelfde rijtje past de vzw Zijn met de Belgische prijs voor Veiligheid en Criminaliteitspreventie, Kif Kif met de Burgerschapsprijs, Mobiel 21 met de Sustainable Energy Europe Award enzovoort.

3.5. Een Siamese tweeling

Sociaal-cultureel werk is een beproefd recept dat uitblinkt in eenvoud en genialiteit. Van belang voor dit recept is de autonome keuze van de ingrediënten zelf. Men participeert aan een sociaal-culturele praktijk omdat men dat wil, niet omwille van een wortel die smaakvol lijkt of een stok die dwingt. Minstens even belangrijk is de systematische Siamese benadering van participeren. Dit woord valt uiteen in de begrippen 'deelnemen' en 'deelhebben'. De begrippen kwamen eerder in deze nota

⁵ Zelforganisaties in Vlaanderen, Onderzoek naar plaatselijke (zelf)organisaties op basis van etnisch-culturele identiteit, ASP editions, 2014.

⁶ M. Van Craen, K. Vancluysen, J. Ackaert, Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat. Vanden Broele, Brugge, 2007.

⁷ Marc Swyngedouw, K. Phaet, K. Deschouwer, Minderheden in Brussel. Sociaalpolitieke houdingen en gedragingen. VUBPress, Brussel 1999.

aan bod. Participanten aan het sociaal-cultureel werk hebben wat van beide. Zij hebben dus ook de gelegenheid om mede-eigenaar te zijn van hun eigen verhaal.

De waarde van het sociaal-cultureel werk – en dus het feit dat dit concept zichzelf al vele generaties lang heeft kunnen overleven – zit juist in het mede-eigenaarschap van de deelnemers en vrijwilligers, in het feit dat zij ervan overtuigd zijn hun eigen verhaal te kunnen en mogen boetseren. Deze waarde vormt de rode draad doorheen het jeugdwerk, de amateurkunsten en het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Hier ligt dus de fundamentele basis voor het feit dat structuren zich altijd zullen aanpassen aan de mensen.

3.6. De fragiele relatie tussen de sociaal-culturele praktijken en de overheid

Deze sociaal-culturele praktijken zijn vrijplaatsen van ontmoeting, van het binnen of buiten de band springen, van samen bouwen aan vertrouwen en zelfvertrouwen enzovoort. Het is een ontzettend belangrijk maar zeer fragiel gegeven. De betekenis van de praktijken kan moeilijk worden gevat in gewenste in- en uitstroomcijfers, in formele processen, in een instrumentele relatie.

Dit maakt de rol van de overheden en de wijze waarop de relatie tussen de sector en de overheid vorm moet krijgen, zeer kwetsbaar. We bevinden ons hier in een spanningsveld: het precaire spanningsveld tussen de zelfwerkzaamheid en zelfredzaamheid van praktijken enerzijds en de afhankelijkheid of ondersteuningsbehoeften die deze praktijken hebben ten aanzien van hun omgeving, met name de overheid. Het is een spanning van alle tijden waarmee Vlaanderen, in vergelijking met een aantal buitenland, door de band genomen nog vrij behoorlijk wist om te gaan.

De houding van onze overheden kan best worden samengevat als eentje van 'afhoudend inspelen'.

Om die term te kunnen begrijpen, moet deze nota stilstaan bij een andere term, namelijk het precaire spanningsveld tussen de zelfwerkzaamheid en zelfredzaamheid van praktijken enerzijds en de afhankelijkheid of ondersteuningsbehoeften die deze praktijken hebben ten aanzien van hun omgeving, en met name de overheid. Die neemt steeds toe. Steeds meer facetten van het middenveld kennen een steeds sterkere instrumentalisering. De Vlaamse Regering vat deze maatregelen samen met de term 'efficiëntiewinsten'. Onder deze noemer ondergingen een aantal sectoren grondige hervormingen waarin zij steeds meer in een positie van onderaannemer van de overheid worden geplaatst. De sociale economie, de integratiesectoren, de samenlevingsopbouw, de basiseducatie enzovoort. Voor hen wordt het keurslijf steeds nauwer, de input-outputratio steeds fijnmaziger, de effectmeting steeds belangrijker. Het dreigt ook in de brede culturele sector. Veel organisaties en structuren worden niet alleen met dalende subsidies geconfronteerd, maar krijgen een pak verplichtingen opgelegd. Kijk naar de natuur- en milieubeweging, naar de integratiesector enzovoort. Ze worden utilitair ingezet, in functie van overheidsdoelen. Anders geformuleerd: de overheid wil bepalen hoe het middenveld er moet uitzien en hoe het moet werken.

Is dit überhaupt fout? Op het eerste gezicht niet. Overheden staan onder druk om de uitgaven voldoende te legitimeren. En terecht. Maar als deze aanpak al te eenzijdig wordt toegepast, dreigt de humuslaag van waaruit dit maatschappelijk werk wordt opgezet, fel te verdunnen. Een sector als het sociaal-cultureel werk is immers ontstaan uit het 'niets', uit het experiment, uit een concrete en tastbare gedrevenheid. Deze vormen van sociale innovatie gedijen op termijn slechts in een omgeving die voldoende aandacht blijft schenken aan de vrijplaatsrol van het middenveld. Het sociaal-cultureel werk is steeds een belangrijke humuslaag

geweest voor dit soort initiatieven: de deeltijdse vorming is ontstaan in het jeugdwerk, de samenlevingsopbouw vanuit de sociaal-culturele vormingsinstellingen, de integratiesectoren vanuit gedreven samenwerking van sociaal-culturele en welzijnsspelers en noem maar op.

En dus is het belangrijk dat het sociaal-cultureel volwassenenwerk en de overheid blijven zoeken naar de manier waarop zij hun verdere relatie willen blijven ontwikkelen. Die moet vooral garanderen dat de mooie traditie in het jeugdwerk en het sociaal-cultureel werk overeind blijft, namelijk dat de overheid zich niet inmengt met de inhoudelijke aspecten van de werking, maar financiert op basis van een intrinsieke meerwaarde voor de samenleving. Een open samenleving met een dito democratie subsidieert organisaties die zich kritisch uitlaten over de overheid waar ze geld van krijgt. Zo hoort het.

Het betekent niet dat de overheid geen enkele impuls mag geven, niet mag vragen om bepaalde inhoudelijke doelstellingen te helpen realiseren. De reguliere werking van organisaties, daar mag de overheid geen inhoudelijke richting aan geven, maar de overheid kan via aanvullende regelingen (en subsidies) vragen aan organisaties of ze willen meewerken aan doelen die aansluiten bij hun werking, bijvoorbeeld bevorderen van duurzaamheid, of van inburgering enzovoort. Het staat de organisaties uiteraard vrij hier al of niet op in te tekenen.

Het is een fragiele relatie. Ze vereist een decreet dat die verhouding juist zet.

4. Maatschappelijke betekenis en positie van het sociaal-cultureel werk

Het sociaal-cultureel werk blinkt uit in eenvoud en genialiteit. Het is een veelzijdig geheel, gebouwd op de fundamenteën van participatie en emancipatie, en werkzaam rond educatie, activering, culturele ontwikkeling en zin voor gemeenschap.

De website van Socius, het steunpunt voor het sociaal-cultureel werk, noemt de sector een maatschappelijke actor met impact. De diversiteit en veelzijdigheid van de sector uiten zich niet alleen in de rijkdom aan initiatieven, doelgroepen en thema's. Ook de diepe verwevenheid met, en verspreiding in de samenleving is kenmerkend. Meer dan 120 organisaties, een kwart miljoen vrijwilligers en zowat 2000 professionals timmeren dag in dag uit aan een solidaire, democratische en duurzame samenleving en bieden volwassenen kansen tot identiteitsontplooiing, sociale integratie en maatschappelijke participatie. Tien miljoen deelnames per jaar getuigen daarvan.

Is het sociaal-cultureel volwassenenwerk nog steeds een belangrijke maatschappelijke actor met impact? Deels wel, maar er wordt ook aan getwijfeld. Nieuwe generaties en bepaalde groepen kennen het sociaal-cultureel werk niet, laat staan zijn maatschappelijke impact.

In ieder geval maakt het deelnemers sterker door ontplooiingskansen te bieden via levenslang en levensbreed leren en zorgt het voor maatschappelijke groei en innovatie doordat het als sector belangrijke maatschappelijke thema's en uitdagingen aanklaart en aanpakt. Door hun engagement creëren de vele deelnemers en vrijwilligers betrokkenheid en bewogenheid in onze samenleving. Samen maken ze een verschil.

Sociaal-cultureel volwassenenwerk zorgt bovendien voor verbinding. Het staat garant voor ontmoeting en binding tussen mensen maar slaat ook bruggen naar wie anders is.

In de Bouwstenennota uit 2001, de conceptnota die werd opgemaakt ter voorbereiding van het decreet van 2003, werd een nieuw beleidsconcept naar voor geschoven. Er werd gesteld dat het nieuwe beleidsconcept inzake sociaal-cultureel werk uitgaat van vier theses:

- het sociaal-cultureel werk heeft een belangrijke rol te spelen in de vorming van de civiele maatschappij en het herstel van het sociale weefsel omdat het een coördinerende en socialiserende functie heeft;
- het sociaal-cultureel beleid, dat op een evenwichtige wijze aandacht heeft voor het individu en de groep/gemeenschap, ressorteert de meeste effecten;
- er is een noodzakelijke samenhang tussen het kunstenbeleid, het erfgoedbeleid en het sociaal-cultureel beleid;
- het beleid inzake sociaal-cultureel werk is een gedeelde verantwoordelijkheid van de lokale en de Vlaamse overheid.

Deze vier theses zijn nog steeds geldig al moeten ze inhoudelijk geactualiseerd en aangevuld worden:

- het sociaal-cultureel werk moet een bijdrage leveren aan relevante maatschappelijke innovatie⁸;
- de socialiserende rol (zie eerste these) van het sociaal-cultureel werk krijgt vooral betekenis in de emanciperende en empowerende effecten; die zijn niet alleen, maar misschien des te meer te vinden in nieuwe werkingen en praktijken;
- ook de ambities van het Participatiedecreet moeten vorm krijgen in een toekomstig beleid. Of met andere woorden: de these dat sociaal-cultureel werk binnen zijn werking de participatie van diverse doelgroepen kan bewerkstelligen;
- er is niet alleen een noodzakelijke samenhang tussen het kunstenbeleid, het erfgoedbeleid en het sociaal-cultureel beleid (zie tweede these), maar het sociaal-cultureel werk bevordert de integratie tussen deze sectoren en maakt tal van bruggen tussen deze sectoren; meer zelfs, het sociaal-cultureel werk heeft een rol als rotonde of kruispunt tussen cultuur, (diverse vormen van) onderwijs, welzijn, gezondheid, leefmilieu, sport en toerisme.

4.1. De civiele maatschappij en het sociaal-cultureel werk: een sterk sociaal weefsel en een blijvende emanciperende rol

Heel dikwijls wordt het sociaal-cultureel werk in verband gebracht met het behoud, het herstel en de versterking van het sociale weefsel. We verstaan onder het begrip 'sociaal weefsel' de samenhang (het weefsel) tussen mensen, de verbanden tussen de mensen die via groepen bestaan of tot stand komen. In de 21ste-eeuwse samenleving zijn deze verbanden vaak lossier en veranderlijker dan bij de vorige generaties.

Meestal wordt het begrip gebruikt in relatie tot territoriale omschrijvingen zoals een buurt, een dorp of een gemeente. Het is sterk onder de aandacht gekomen omdat steden, of delen ervan, het probleem kennen van een uiteenvallend, lossier of verdwijnend sociaal weefsel. Waar we een patroon van samenhangende verbanden zien, noemen we het 'gemeenschap'. Iedere mens maakt deel uit van verschillende verbanden, van verschillende groepen van mensen. Derhalve moeten we spreken in het meervoud, over 'gemeenschappen'.

In de functies van het sociaal-cultureel werk komt de term 'gemeenschapsvorming' voor. Die term omschrijven is niet eenvoudig, laat staan de rol van het sociaal-cultureel werk op het vlak van gemeenschapsvorming beschrijven⁹. We verwijzen even naar literatuur ter zake. Wanneer we in het sociaal-cultureel volwassenen-

⁸ Versterken, maatschappelijk innoveren vanuit sociaal-cultureel perspectief, Socius, 2014.

⁹ Caron, B. (2006). Gemeenschapsvorming in het cultuurbeleid. Een poging tot uitklaring en politologische duiding. In F. Cockx & J. De Vriendt (Eds.). Ne zanger is een groep: over gemeenschapsvorming. WisselWerk Cahier '06 (pagina 98-121). Brussel, Socius.

werk spreken over gemeenschapsvorming, dan bedoelen we daar het volgende mee: "gemeenschapsvorming is het bewust, intentioneel en verantwoord ondersteunen en faciliteren van processen en praktijken die meer, betere of andere gemeenschap(pen) beogen¹⁰".

In relatie tot de bovenstaande definitie van gemeenschapsvorming trachten sociaal-culturele organisaties, professionelen en vrijwilligers steevast drie vragen op te nemen:

- op macroniveau: hoe kunnen wij in deze samenleving respectievelijk maatschappij beter/anders/meer gemeenschap vormen?
- op mesoniveau: hoe kunnen wij met deze collectiviteit respectievelijk in deze groep beter/anders/meer gemeenschap vormen?
- op microniveau: hoe kunnen wij individu en samenleving beter/anders/meer op elkaar betrekken?

Verschillende gemeenschappen samen vormen het sociale weefsel.

Het sociaal-cultureel werk versterkt dat sociale weefsel, en probeert het eroderen ervan tegen te gaan. Die erosie is het duidelijkst zichtbaar in de stedelijke context. De gewijzigde samenleving, divers, gelaagd, mobiel enzovoort daagt het sociaal-cultureel werk uit. We stellen vast dat de traditionele werkvormen niet meer volstaan om de maatschappelijke uitdagingen aan te gaan. We zien wel tal van nieuwe werkvormen en praktijken ontstaan die zich ontwikkelen zowel naast als binnen het erkende sociaal-cultureel werk. Die vinden meestal geen onderdak in het huidige decreet, of leunen aan bij het opbouwwerk of het welzijnswerk. De participatieprojecten (zie Participatiedecreet) zijn dergelijke nieuwe werkingen, die pogen een antwoord te formuleren op de problemen van (moeilijk bereikbare) doelgroepen, situaties in buurten en wijken, bevorderen van de interculturaliteit enzovoort. Er ontstonden de voorbije jaren ook talrijke burgerinitiatieven, zowel binnen als buiten de werksoort. Ze wijzen op de drang van mensen om zich te verenigen en samen te bouwen aan een 'socialer' weefsel.

Hierdoor komt de emanciperende rol van het sociaal-cultureel werk, die de voorbije decennia wat uit het beeld verdwenen leek te zijn, weer volop op de voorgrond. Het wegdeemsteren is te verklaren door de sterk toegenomen emancipatie van vele groepen in de samenleving, die op de maatschappelijke ladder zijn opgeklommen. De rol van de werksoort in de ontvoogding van de arbeidersbeweging, de landbouwereld, de toegang tot lezen, de eigen cultuuruitingen enzovoort, staat buiten kijf. Maar die werd vooral als effecten uit het verleden bekeken. De hogere scholingsgraad, de toegenomen welvaart, de sterke concurrentie met vele andere vrijetijdsactiviteiten enzovoort lijken te suggereren dat de emanciperende rol niet meer aan de orde was. In de praktijk blijkt het tegendeel. Het aantal migrantenverenigingen is sterk gestegen. Idem voor verenigingen van personen in armoede en dergelijke. Een en ander loopt samen met de toenemende ongelijkheid in de samenleving.

Een adequate notie is 'burgerschap'¹¹. Het stimuleren van burgerschap en de verfijning van de democratie behoort tot de historische roots en opdrachten van het sociaal-cultureel werk.

De basis van burgerschap is dat het vertrekt van de burger als lid van de maatschappij. Van daaruit vallen er twee gelaagdheden uit het begrip 'burgerschap' af te leiden:

- burgerschap als status: dit verwijst naar het wettelijke contract tussen staat en individu. Het gaat zowel om het respecteren van de regel van de wet als om het zich bewust zijn en het uitoefenen van burgerrechten. Denk hier bijvoor-

¹⁰ Ons gedacht – Sociaal-cultureel volwassenenwerk en gemeenschapsvorming, Frank Cockx, Socius, Brussel, <http://www.Socius.be> (2007).

¹¹ <http://www.Socius.be/Burgerschap>.

- beeld aan het recht te participeren in de politieke macht als een deel van een orgaan met wettelijk toegekend gezag ofwel als een kiezer van de leden van dat orgaan. Politieke rechten worden geassocieerd met parlementaire instituties;
- burgerschap als sociale rol: deze invulling van burgerschap omvat de rol die een individu opneemt in zijn hoedanigheid van burger binnen een bepaalde gemeenschap. Het scheidt burgerschap van een specifieke staat (en de bijhorende wetgeving), het is context-gerelateerd en afhankelijk van de gemeenschap waarnaar het verwijst. Het focust op interrelaties, op de verhoudingen tussen medeburgers.

Het mag hiermee duidelijk zijn dat burgerschap en democratie niet zonder elkaar kunnen bestaan. Burgerschap is inherent aan de activiteiten van burgers binnen een democratie.

'Burgerschap', 'actief burgerschap', 'burgerparticipatie', 'middenveld' enzovoort zijn allemaal termen die iets met elkaar te maken hebben, maar waar weinigen een duidelijk onderscheid in kunnen aangeven. De publicatie 'Het burger-ei: perspectieven op lokale burgerparticipatie' probeert duidelijkheid te scheppen in dit begrippenkluwen en beschrijft ontwikkelingen en tendensen in dit veld.

4.2. Het sociaal-cultureel werk, innoverende praktijken van een maatschappelijke innovator¹²

Innovatie staat op alle agenda's. Innovatie is onderwerp van studiedagen en beleidsplannen. Innovatie is een thema dat in het huidige tijdsgewricht het publieke forum domineert en verschijnt als een discours met vele varianten. Dat we zoveel over innovatie praten, is geen toeval. Nooit veranderde onze wereld zo snel als gevolg van de vele keuzes die we als mensen en samenleving maken. Systemen en handelingskaders die al lang onze samenleving organiseren, verliezen hun werkzaamheid. Beproefde recepten volstaan niet langer. En dus voelen we de nood om nieuwe antwoorden te verkennen. Om onze manier van samenleven te innoveren. In vele domeinen en sectoren zoals de economie, het onderzoek enzovoort klinkt de roep luid en duidelijk. Minder scherp klinkt die roep als het gaat over fundamentele veranderingen in onze maatschappelijke systemen, over democratie, over het lokale samenleven, over solidaire verbanden zoals verenigingen, mutualiteiten of vakbonden. Minder helder klinkt de roep naar innovatieve sociaal-culturele praktijken of naar nieuwe vormen om het 'samenleven' te organiseren.

Vele sociaal-culturele werkers en organisaties voelen intuïtief een nood aan innovatie. Ze beseffen dat we leven in een tijdsgewricht waarin die innovatie broodnodig is. In de ondertoon zit een dieper besef: het besef dat maatschappelijke en ecologische veranderingen zo diepgaand zijn, dat de oude antwoorden niet langer volstaan. En het besef dat we als sociaal-cultureel volwassenenwerk onze rol te spelen hebben in het ontwikkelen van maatschappelijke innovaties. Dat we er ook in de toekomst moeten in slagen om juist op de naad van systeem en leefwereld een betekenisvolle rol te spelen, waarbij we mensen, groepen en gemeenschappen ondersteunen in hun ontwikkelingen en hen organiseren om betekenisvol bij te dragen aan democratische processen, aan duurzaamheid en aan een inclusieve samenleving, die de toenemende diversiteit werkelijk een plaats weet te geven. En dus is innovatie toch ook een 'ervaren noodzaak'. Maar dan begrepen als een fundamenteel leerproces voor de samenleving en het sociaal-cultureel volwassenenwerk: een leerproces waarbij we het sociaal weefsel, menselijke verbanden en verenigingen vernieuwen, en tegelijk ook de onderliggende maatschappelijke structuren en systemen.

¹² Gebaseerd op Gie Van den Eeckhaut, Verstaan, maatschappelijk innoveren vanuit sociaal-cultureel perspectief, Socius, 2014.

Dat innoveren zit eigenlijk in het DNA van het sociaal-cultureel werk ingebakken, onder meer in de befaamde laboratoriumfunctie, maar die is door het vorige decreet (een beetje) naar de achtergrond verdwenen.

Eigenlijk kan je de maatschappelijke opdracht van sociaal-cultureel werk als volgt formuleren: sociaal-cultureel werk bouwt mee een reservoir op van innoverende mogelijkheden en praktijken, waaruit de brede samenleving kan putten om vraagstukken, kwesties, problemen of uitdagingen verstandig aan te pakken vanuit een reëel en fundamenteel veranderingsperspectief, met een echte meerwaarde voor die samenleving. Auteur Gie Van den Eeckhaut bepleit het gebruik van de term 'maatschappelijke innovatie'.

Het sociaal-cultureel werk heeft de ambitie – moet die ambitie bezitten – om te werken aan hardnekkige maatschappelijke problemen, thema's en kwesties. Om de samenleving in beweging te zetten. En sociaal-cultureel werk doet dat vanuit zijn eigen aard: via heel concrete praktijken met groepen van mensen, met organisaties, verenigingen en bewegingen.

Maatschappelijke innovaties steunen vaak op een soort van synchroon web van innoverende praktijken die in een bepaalde periode aan de oppervlakte komen omdat ze juist dan een publieke sociale kwestie zijn of worden: het thema staat op de maatschappelijke agenda en diverse groepen en netwerken ontwikkelen praktijken die daarop inspelen. Vaak maken ze gebruik van (combinaties van) oude werkvormen, maar zetten ze die in een nieuw licht.

Rik Pinxten spreekt in dit verband van waterdruppels die ontwikkelingen op gang brengen – niet omwille van de kracht van elke kleine druppel op zich, maar omwille van de kracht die schuilt in het volgehouden geduld en het samenstromen van een veelheid aan druppels. Daarom kan de impact van innoverende sociaal-culturele praktijken nooit echt scherp en duidelijk omschreven en gemeten worden. De praktijken gericht op maatschappelijke innovatie moeten op een andere manier beschreven en beoordeeld worden dan een of andere productinnovatie in een bedrijf of marktomgeving.

Het sociaal-cultureel werk heeft in het verleden voortdurend bijgedragen aan maatschappelijke innovatie. Denk aan de ecologische beweging, de arbeidersbeweging, gender enzovoort.

Echter, de bijdrage aan de maatschappelijke innovatie moet ingebed zijn in een werking, in praktijken, in een handelingskader dat inhoudelijk en methodisch streeft naar innovatie, dat zelf vernieuwend wil zijn. We zien dat het vaak nieuwe organisaties en werkingen zijn die innovatief zijn in werkwijze en inhoud. Een aantal bestaande organisaties vindt aansluiting bij de nieuwe maatschappelijke themata, maar een aantal ook niet. Dan verliezen ze sterk aan belang. De eerder genoemde participatieprojecten, maar ook sociaal-artistieke werkingen, armoede-verenigingen, migrantenorganisaties enzovoort zijn voorbeelden van innovatieve werkingen rond innovatieve thema's. Ze ontwikkelden zich echter niet 'binnenin' het sociaal-cultureel werk, maar in de brede rand, vaak in grensgebieden met de kunsten, met het welzijnswerk enzovoort.

Het spreekt vanzelf dat een vernieuwde regelgeving de maatschappelijke innovatie hoog op de agenda zet, en derhalve ook innoverende praktijken en werkwijzen gaat bevorderen.

4.3. Het sociaal-cultureel beleid tussen individu en groep

Individualisering wordt vaak genoemd als een tendens van de postmoderne samenleving. Mensen zijn atomen in een samenleving die hun eigen traject ontwikkelen en dito keuzes maken. Zoals eerder gesteld is onze consumptie zeer individueel gericht. Ook leren is steeds sterker geïndividualiseerd.

Het sociaal-cultureel werk is daarentegen essentieel groepsgericht, al is de individuele dimensie steeds aanwezig. Groepsactiviteiten hebben ook uitdrukkelijk een effect op het welbevinden en de kennisopbouw van het individu.

Er is altijd een spanning. Elk cultuurbeleid is onderhevig aan de spanning tussen een individugericht beleid en een groepsgericht beleid. Dat geldt ook voor het sociaal-cultureel beleid. Is een beleid inzake het levensbreed leren gericht op de individuele competentieverhoging van elke burger, zelfs in een breed concept van persoonsontplooiing, of is het eerder gericht op de vorming van sociale burgers?

Laten we ons beperken tot het sociaal-cultureel werk. Het is expliciet gemeenschapsvormend omwille van de stimuli tot groepsvorming, maatschappelijke participatie, emancipatie en engagement, en het is expliciet individueel gericht omwille van de bijdrage tot een brede persoonsontwikkeling van de burgers.

Het huidige decreet formuleert in zijn aanvang in artikel 3 dat de Vlaamse overheid organisaties wil ondersteunen die "een bijdrage leveren tot de vorming van competente en geëmancipeerde personen, en zo de gemeenschapsvorming bevorderen.". De filosofie is dus dat moet gedacht worden vanuit de individuele burger als drager van de gemeenschap. Het gaat dus over organisaties die zich richten op 'personen'. Het concept 'groepen of gemeenschappen' zou ook een aangrijpingspunt kunnen zijn.

Het spanningsveld kan opgelost worden door de term 'praktijken' centraal te zetten. De overheid ondersteunt praktijken. Dat is het uitgangspunt. En de dragers van die praktijken kunnen organisaties zijn, maar ook individuele burgers, groepen of gemeenschappen.

4.4. Het sociaal-cultureel werk kijkt per definitie over de muren

De culturele functie van het sociaal-cultureel werk (zie infra) maakt het al meteen duidelijk: het sociaal-cultureel werk heeft een nauw verband met de brede culturele omgeving, met de kunsten en het cultureel erfgoed en met de cultuurparticipatie. Er zijn vele verbanden met amateurkunsten, circuskunsten enzovoort, zowel methodisch als inhoudelijk. Het sociaal-cultureel werk kan cultuur tot object hebben of als middel hanteren. In het eerste geval gaat het om de toeleiding in de zin van participatiebevordering, precies omwille van de intrinsieke kwaliteiten ervan. De cultuurfondsen, de meeste verenigingen in de sfeer van de amateurkunstenbeoefening en dergelijke maken hier een hoofdpdracht van. Voor de meeste algemene sociaal-culturele verenigingen (genre Femma, Socialistische Vooruitziende Vrouwen, Landelijke Gilden enzovoort) is dat een zijdelings objectief. Voor hen zijn culturele activiteiten middelen om hun leden en deelnemers te vormen, te emanciperen enzovoort.

Ook de kunsten- en erfgoedorganisaties, maar ook cultuur- en gemeenschapscentra werken vaak samen met sociaal-culturele organisaties in functie van het bereiken van publieken, de versterking van de participatie, hun kunst- en cultuur-educatieve werking, de inbedding in buurten en wijken enzovoort.

In de meeste gevallen is het sociaal-cultureel werk de aandrijver die de integratie bevordert tussen deze sectoren en er tal van bruggen tussen bouwt. Het heeft een

rol als rotonde of kruispunt tussen kunst, erfgoed, participatie, educatie, maar ook (diverse vormen van) onderwijs, welzijn enzovoort.

Hier komen we op een problematischer punt: al heeft het sociaal-cultureel werk ook veel raakvlakken met welzijn, onderwijs en andere vormen van educatie, daar is de samenwerking toch niet zo vanzelfsprekend. Ze wordt voornamelijk bemoeilijkt door sterk afwijkende beleidskaders en -systemen. Samenwerking met bijvoorbeeld een academie (deeltijds kunstonderwijs) is haast onmogelijk door de strikte regelgeving vanuit Onderwijs. De gedeelde ruimte met het welzijnswerk wordt vooral beleidsmatig krampachtig afgebakend door de (verschillende departementen van) de Vlaamse (en ook federale) overheid. Dat het sociaal-cultureel werk ook sociale dimensies heeft, is vanzelfsprekend. Dat het welzijnswerk sociaal-culturele dimensies heeft, evenzeer. Op het lokale vlak gaat dat iets soepeler, maar er is helaas geen sprake van een levende samenwerking en interactie. Daardoor gaan heel wat kansen verloren aan beide zijden van het spectrum. Hier zou het sociaal-cultureel werk kunnen – eigenlijk moeten – fungeren als een belangrijke rotonde.

4.5. Een verantwoordelijkheid van verschillende overheden

De Vlaamse overheid definieert sociaal-cultureel werk voor volwassenen in drie werksoorten: de verenigingen die subsidies krijgen voor de landelijke werking, onder andere de ondersteuning van de lokale groepen, de vormingsinstellingen voor hun werking die of landelijk of regionaal georganiseerd is en de bewegingen voor hun landelijke werking. Het gaat in alle gevallen over regionale tot nationale werkingen.

De ondersteuning van de diverse werkvormen is geen unieke verantwoordelijkheid van de Vlaamse Gemeenschap. Wat van lokaal belang is, wordt in principe ondersteund door de lokale besturen. Het is op dat niveau dat het uitgebreide verenigingsleven zich situeert. Vlaanderen stimuleerde de lokale besturen via het decreet van 6 juli 2012 betreffende het lokaal cultuurbeleid, waarin onder andere subsidie aan het lokale verenigingsleven werd vereist, naast het ter beschikking stellen van infrastructuur. Deze gerichte maatregelen zijn echter sinds 2015 geschrapt. De middelen zijn globaal toegevoegd aan het Gemeentefonds. De effecten van deze overheveling kunnen pas op langere termijn worden beoordeeld.

De provincies kunnen geen initiatieven van bovenlokaal belang meer ondersteunen. De schrapping van hun persoonsgebonden bevoegdheden leidt ertoe dat de provinciaal ondersteunde organisaties en projecten zich voortaan naar het Vlaamse of het gemeentelijke niveau moeten wenden. Dit gaat over een groot aantal activiteiten die vaak te groot zijn of een te sterk bovenlokaal bereik hebben om louter als gemeentelijk beschouwd te worden, maar te klein zijn om op het Vlaamse niveau ingeschaald te worden. Dit decreet moet voor deze sociaal-culturele werkingen een adequate oplossing voorzien. Hier kan ook een rol weggelegd worden voor de Vormingplussen.

4.6. Een pleidooi voor niet-formeel leren

Het sociaal-cultureel werk is veel meer dan een educator, een civiele actor. Of hoe de begrippen 'niet-formeel leren' en 'burgerschap' elkaar raken.

Sociaal-culturele organisaties zijn kweekvijvers en leerscholen, oefenplaatsen en veilige plekken waarin missen niet dodelijk is. Dit wordt informeel en niet-formeel leren genoemd, naast de formele plekken waar mensen kennis en vaardigheden opdoen. Belangrijk, zo blijkt opnieuw uit onderzoek, maar zeker nog niet ten volle herkend en gekend. Veel van wat in deze sector gebeurt, wordt net iets te snel afgedaan als vrijblijvend, een hobby enzovoort. Op zich leuk, niks mis mee, maar moeten we ook daaraan ons geld geven?

Is er nog een beleidsmatige plaats voor niet-formele vorming van het sociaal-cultureel werk? We leven in een samenleving die de mond vol heeft van levenslang en levensbreed leren. Versta daar vooral onder dat van mensen wordt verwacht dat zij zich permanent bijscholen om in hun job 'mee' te blijven. In de werkelijkheid is het uitgangspunt niet de persoon, maar de job. Maar er is meer dan dat. Elke persoon heeft inderdaad de nood om zich levenslang te vormen, niet alleen om beter te presteren op het werk, of om een carrière uit te bouwen, maar ook om zichzelf als persoon te verrijken, om zijn kritische zin en zijn visie op de samenleving te versterken, om als verantwoordelijke burger te kunnen functioneren. Zeker in een steeds complexere samenleving is dat niet vanzelfsprekend. De omgang met deze complexiteit is voor elke mens een steeds grotere uitdaging.

Maar wat zien we in de praktijk? We zien de voorbije decennia een permanente en sterke groei van het formele aanbod. Met 'formeel' is de vorming bedoeld die gericht is op de formele activiteiten van mensen, in dit geval op arbeid en tewerkstelling. De overheden subsidiëren steeds meer vormingsaanbod in die sfeer en steeds minder in de niet-formele sfeer. Denk aan de explosieve groei van formele vormingsaanbieders als Syntra, VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding), maar ook avondonderwijs (volwassenenonderwijs in de centra voor volwassenenonderwijs) enzovoort. Het aanbod is ruim. Het is vooral spectaculair gegroeid. Dat kon gebeuren met budgetten uit het beleidsdomein Onderwijs.

Het niet-formele vormingsaanbod is weinig of niet gegroeid. Niet omdat er geen vraag was bij de bevolking, maar omdat de overheid financieel niet over de brug kwam. Deze vorming valt niet onder het beleidsdomein Onderwijs, maar onder Cultuur. De aanbieders zijn Vormingspluscentra (volkshogescholen) en gespecialiseerde vormingsinstellingen, maar ook verenigingen en bewegingen. Vorming is een van hun functies. Deze aanbieders zijn ook afhankelijk van overheidsmiddelen.

In het begin van deze eeuw werd er een begin gemaakt van samenspel tussen de diverse vormingsaanbieders. De Vlaamse ministers van Economie, Onderwijs, Cultuur en Werk zetten zich samen om een gemeenschappelijke strategie rond levenslang leren uit te zetten. De grote ambities kregen maar mondjesmaat invulling, maar de gemeenschappelijke sokkel bleef intact. Tot er in het begin van vorige legislatuur moest worden bespaard. En toen was het verhaal vlug verteld. Levensbreed en niet-formeel leren wordt opnieuw duidelijk als veel minder belangrijk ingeschat dan formele, beroepsgerichte educatie. Eerst in daden, dan, schoorvoetend, in woorden.

Uit heel wat onderzoek blijkt dat Niet en Söhred beter worden van de niet-formele en informele educatie, maar de sector kan dit voor hen persoonlijk moeilijk bewijzen. Logisch, er worden geen testen afgenomen of certificaten afgeleverd.

Niet-formele en informele educatie worstelt ook met de definitie van het begrip 'vorming'. Het is veel breder dan vormingsactiviteiten of expliciet educatief aanbod, aangeboden door vormingsorganisaties. Het begrip moet een bredere invulling krijgen. Niet enkel meer te begrijpen als een soort van stelselmatig opzetten van doelgerichte leerprocessen, naar 'krachtige leercontexten', begrepen als allerlei ruimtes en plekken waarin mensen op hun maat, ritme en vanuit hun eigen doelen of behoeften kunnen leren. Dit kunnen uiteraard nog formele of informele vormingscontexten zijn, maar evenzeer 'doen', of 'er bij zijn' – denk aan een repair café, denk aan samen een buurtfeest organiseren en dergelijke.

4.7. Het belang van het vrijwilligerswerk en van professionele ondersteuning: het verhaal van cultureel ondernemen

Vrijwilligerswerk is een sterk kenmerk van het sociaal-cultureel werk. Even belangrijk is de ondersteuning van dit vrijwilligerswerk door beroepskrachten. Vrijwilligerswerk zal zeker ook opborrelen zonder de coaching van beroepskrachten, maar als de Vlaamse overheid graag wil dat het sociale weefsel van Vlaanderen structureel dicht geweven blijft, dan is de rol van coachende beroepskrachten onontbeerlijk. Het is niet realistisch te geloven dat dit (kwalitatieve) niveau kan bereikt worden zonder beroepskrachten en overkoepelende structuren.

Het discours over evoluties binnen verenigen en participeren is vaak pessimistisch van aard. Het idee leeft dat engagement, vrijwillige inzet en deelname aan het maatschappelijke leven afneemt. Desondanks vinden onderzoekers weinig aanwijzingen voor een terugval in het verenigingsleven en participatie. Integendeel, onderzoekers spreken eerder over een transformatie in de manier waarop we verenigen en participeren¹³. Sociaal-culturele praktijken en vrijwilligers zijn niet te scheiden. Eén blik op sociaal-culturele praktijken leert dat ontzettend veel mensen zich inzetten. Dat aantal blijft tot op vandaag groot. Maar het profiel van vrijwilligers verandert. De vrijwilliger voelt zich minder gebonden aan één organisatie en engageert zich voor specifieke taken, verbonden met individuele belangen en voor kortere duur. Daardoor zijn vrijwilligers aantrekken, motiveren en behouden relevante kwesties voor vele organisaties. Tegelijkertijd ontstaan tal van spontane, informele, vaak kortdurende acties door vrijwilligers, voorbeelden van sterke sociaal-culturele praktijken¹⁴.

De laatste 15 jaar is het aandeel vrijwilligers in Vlaanderen stabiel gebleven en dus vrij hoog: ongeveer 1 op 5 volwassen Vlamingen (meer dan 1 miljoen mensen) doet vrijwilligerswerk via een organisatie. De snelweg van het leven verklaart een terugval tussen 25 en 35 en een toename bij ouderen. Vrijwilligerswerk in Vlaanderen en België is toegenomen in onder andere culturele verenigingen. De erkende sociaal-culturele organisaties konden in 2012 rekenen op de inzet van zo een 200.000 vrijwilligers. Dat is een vijfde van het Vlaamse totaal aantal vrijwilligers. Het totale aantal vrijwilligers is stabiel, het aantal bestuursvrijwilligers daalt lichtjes¹⁵.

Waarom zijn vrijwilligers en beroepskrachten zo belangrijk¹⁶? Er zijn grote maatschappelijke uitdagingen zoals individualisering of uitsluiting met eenzaamheid als gevolg. De structurele solidariteit staat onder druk. De superdiverse samenleving loopt niet van een leien dakje. Tussen mensen en groepen met verschillende etnisch-culturele achtergronden zijn er (te) weinig contacten en samenwerkingen. Om tegemoet te komen aan de vele welzijnsnoden en om de samenleving warmer te maken, is vrijwilligersinzet van onschatbare waarde.

Professionelen ondersteunen die vele vrijwilligers(groepen): ze zijn aanwezig tussen de vrijwilligers, faciliteren wat aan de basis ontstaat, begeleiden het proces en verlichten het werk van de vrijwilligers.

Het is eveneens een uitdaging om de draagkracht van vrijwilligers te vergroten. Beroepskrachten spelen hierin een cruciale rol. Zij inspireren, begeleiden het proces en ondersteunen de inhoudelijke werking, de communicatie, faciliteren logistiek enzovoort.

¹³ Toekomstverkenning: de blik van sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en jeugdwerk gericht op 2025, IDEA Consult in opdracht van Socius, De Ambrassade en het Forum voor Amateurkunsten.

¹⁴ Socius, <http://www.Socius.be/Vrijwilligers>.

¹⁵ Boekstaven, FOV, Brussel, <http://www.fov.be> (2014).

¹⁶ Gebaseerd op Beleidsplan 2016-2020 van Femma.

5. Wat zeggen het regeerakkoord en de beleidsnota Cultuur?

Er zijn in vergelijking met de vorige regeerperiode(s) belangrijke verschillen in zowel het regeerakkoord als de beleidsnota over het onderwerp sociaal-cultureel werk en verenigingsleven. Zonder de analyse volledig te maken, zijn er toch enkele opmerkelijke andere accenten.

In het regeerakkoord wordt onder meer de nadruk gelegd op het efficiënt aanwenden van overheidsmiddelen – lees de inherente twijfel over de huidige situatie – en het expliciteren van de functies inzake vorming, opleiding en leernetwerken. Hiermee wordt erg de nadruk gelegd op het aspect 'vorming'.

De beleidsnota verduidelijkt deze stellingen min of meer. Daar wordt een nieuw decreet aangekondigd dat moet rekening houden met de veranderende samenleving. Er wordt gepleit voor een hedendaagse invulling van de werksoorten en functies en voor meer dynamiek en innovatie binnen de sector. Daarmee wordt toch openlijk twijfel geuit over de huidige dynamiek.

Verder wil de minister voorbeeldwerkingen, experimenten en verenigingsvormen die een voortrekkersrol inzake diversiteit en culturele innovatie opnemen detecteren en valoriseren. Dat is een terecht aandachtspunt. De samenlezing met de vorige paragraaf roept de gedachte op dat de huidige, de zogenaamde traditionele werkvormen die dynamiek niet meer bezitten en onvoldoende vernieuwend zijn. Dat is jammer.

Er wordt ook vrij uitgebreid ingegaan op het vormingslandschap. De minister wil de lerende netwerken, intervisie- en uitwisselingstrajecten tussen diverse culturele organisaties, verenigingen en fora stimuleren. Het is een nogal cryptische omschrijving.

De letterlijke tekstfragmenten, eerst uit het regeerakkoord. Daarin staat letterlijk:

"Het belang van sociaal-cultureel werk in Vlaanderen en Brussel kan niet onderschat¹⁷ worden. Verenigingen, bewegingen en vormingsinstellingen brengen mensen bij elkaar en werken op een actieve en creatieve manier aan gemeenschapsvorming en zelfontplooiing. Vrijwilligers hebben een cruciale plaats.

De sector staat voor aanzienlijke uitdagingen. Het sociaal-cultureel werk moet zijn voortrekkersrol als bruggenbouwer in de samenleving bevestigen. We houden rekening met de gewijzigde en zeer diverse vormen waarop de Vlamingen zich tegenwoordig maatschappelijk engageren en hun actuele vragen naar niet-formele educatie en vorming. We bieden actoren met landelijk karakter voldoende flexibiliteit aan bieden om hierop in te spelen, bevestigen het belang van het efficiënt aanwenden van overheidsmiddelen en expliciteren de functies inzake vorming, opleiding en leernetwerken. We versterken de sociaal-culturele sector, zodat deze kan blijven zorgen voor ontmoeting, ontspanning, gemeenschapsvorming, zelfontplooiing, sociale innovatie en creatief denkvermogen."

De beleidsnota Cultuur gaat uitgebreid in op dit thema:

"SD 8 Inzetten op een dynamisch, toegankelijk en uitnodigend sociaal-cultureel, circus- en amateurkunstenveld

Sociaal-cultureel werk is er in alle vormen en gedaanten, heeft verschillende functies en rollen en spoort van lokaal tot internationaal. Meer en meer worden de

¹⁷ Dit is een klassieke fout: als je het niet kan 'onderschatten', dan is het niets waard. Hier moet uiteraard staan dat het belang niet kan overschat worden. Het is hopelijk geen bewuste fout.

sociaal-culturele organisaties geconfronteerd met een veranderende samenleving en zijn zij op zoek naar antwoorden op steeds nieuwe vragen. Ondertussen experimenteert het sociaal-cultureel vormingswerk met nieuwe educatievormen, en heeft het niet alleen aandacht voor het versterken van mensen maar ook voor het versterken van de samenleving in haar aandacht voor diversiteit en participatie.

Het is belangrijk om voor het sociaal-cultureel werk een geactualiseerd en toekomstgericht kader, rekening houdend met de veranderende samenleving, te ontwikkelen waardoor belangrijke uitdagingen kunnen aangegaan worden. Zo moet een hedendaagse invulling van de werksoorten en functies een sterke impuls geven voor meer dynamiek en innovatie binnen de sector.”.

“8.1. OD 1 Het beleidskader sociaal-cultureel volwassenenwerk aanpassen tot een stimulerend instrument voor een sector in verandering

Het huidige beleidskader heeft als sterkte de kwalitatieve benadering, maar laat een aantal kansen liggen zodat de sector op beperkingen botst. Ik zal het decreet in die zin dan ook aanpassen. Meer dynamiek moet gepaard gaan met een sterkere profilering van de sector. Het sociaal-cultureel volwassenenwerk streeft naar een bewuste samenleving waarin burgers actief participeren, het zet belangrijke thema's als diversiteit, digitale geletterdheid en burgerschap prominent op de agenda en draagt fundamenteel bij tot sociale cohesie, maatschappelijk engagement en democratie.

8.2. OD 2 Detecteren en valoriseren van voorbeeldwerkingen, experimenten en verenigingsvormen die een voortrekkersrol inzake diversiteit en culturele innovatie opnemen

Afgelopen jaren ontstonden allerlei werkingen (onder andere nieuwe verenigingsvormen, broedplaatsen voor kunsten en sociaal-cultureel werk, specifieke doelgroepwerkingen, burgersnabije duurzame initiatieven) die diversiteit en culturele innovatie op een natuurlijke manier integreren in hun werkvormen.

Vaak hanteren zij methodieken die niet binnen de huidige beleidskaders te vatten, noch te ondersteunen zijn. Nochtans zijn deze werk- en verenigingsvormen bijzonder waardevol omdat zij er meer dan klassieke werkvormen in slagen een positief, divers en innovatief sociaal-cultureel verhaal te schrijven.

Ik wil onderzoeken hoe er ruimte kan worden gecreëerd voor deze nieuwe werk- en verenigingsvormen. Voorbeeldwerkingen moeten kunnen erkend worden zodat ze een rol kunnen spelen naar de rest van de sector.

Het vormingslandschap is in volle beweging. Door lerende netwerken te faciliteren, kunnen intervisie- en uitwisselingstrajecten tussen diverse culturele organisaties, verenigingen en fora worden gestimuleerd. Participeren in een lerend netwerk bevordert ideeënbevruchting en innovatief denken. Het zorgt voor toegang tot expertise, voor snellere verspreiding van praktijkervaringen en een vlottere probleemoplossing.”.

6. Evaluatie van de decreten Sociaal-Cultureel Werk en Participatie

6.1. Elementen van evaluatie van het decreet Sociaal-Cultureel Werk

Het decreet van 4 april 2003 betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk en de opeenvolgende wijzigingen die hierin werden aangebracht, maken de concrete zoektocht naar een nieuwe verhouding duidelijk. Voor 2003 werd de sector vooral gevat in kwantitatieve normen die zeer objectief en 'neutraal' konden worden benaderd: het minimale aantal deelnemers, het aantal afdelingen, het aantal vormingsuren en dergelijke waren de enige maatstaf voor erkenning en subsidiëring. Dit zorgde voor een (te) grote afstand tussen sector en overheid. De boekhoudersbril liet geen ruimte voor inhoudelijk debat en maatschappelijke synergie. Het geweer veranderde in 2003 van schouder. Voortaan zou kwaliteit primeren, vooral de kwaliteit van de organisatie, minder de 'kwaliteit van praktijken'. Al bleef ook het kwantitatieve een belangrijke factor. De sector meet zich opdrachten aan, de overheid investeert mee en daagt uit. Via het maken van beleidsplannen, via het screenen van de werking met visitatiecommissies enzovoort. De decreetswijziging in 2008 zette nog een stap verder. Naast de reguliere subsidies zouden verenigingen en gespecialiseerde vormingsinstellingen voortaan ook extra subsidies kunnen ontvangen door te werken op beleidsprioriteiten. Deze prioriteiten zouden via communicatieve planning tussen sector en overheid tot stand komen. Voor de eerste maal in de decretale geschiedenis van het sociaal-cultureel volwassenenwerk zouden overheid en sector officieel een concreet gemeenschappelijk beleidstraject afleggen. Deze nieuwe aanpak zou vanaf 2011 van start gaan. Helaas staken de besparingen van de Vlaamse Regering hier stokken in de wielen.

Aan de basis van het decreet van 2003 lagen de volgende motieven:

1. de noodzakelijke herwaardering en legitimering van het sociaal-cultureel werk;
2. de actualisering van de vier functies;
3. het tegengaan van misgegroeide (subsidie)situaties;
4. de versterking van de rol van de vrijwilligers op alle niveaus;
5. het versterken en vernieuwen van het maatschappelijk middenveld;
6. een streven naar een evenwicht tussen de lokale en de landelijke impulsen van beleid;
7. het geven van vertrouwen aan organisaties;
8. het stimuleren van visievorming binnen landelijke organisaties;
9. de laboratoriumfunctie van het sociaal-cultureel werk nieuw leven inblazen.

Zijn deze motieven/doelstellingen bereikt? Enkele wel, zoals het stimuleren van visievorming binnen de landelijke organisaties – er is veel veranderd – en de actualisering van de vier functies. Het subsidiesysteem dat op louter kwantitatieve gronden was gebaseerd, is bijgesteld maar ondertussen toch weer 'verhard' omdat er zoveel grendels zijn ingebouwd. Maar verschillende motieven zijn ondertussen naar de achtergrond geduwd: de labofunctie van de sector versterken, de versterking van de rol van vrijwilligers enzovoort.

Ondanks het decreet van 2003 is de sociaal-culturele sector er niet of onvoldoende in geslaagd een gezicht te verwerven. Om gewaardeerd te worden, moet je erkend zijn in je geschiedenis. Dat is wel het geval voor de verenigingen, maar in veel mindere mate voor de vormingsinstellingen en de bewegingen. Ze leveren goed werk, maar worden vaak niet gepercipieerd als deel uitmakende van het sociaal-cultureel werk, laat staan dat ze gewaardeerd worden voor hun maatschappelijke bijdrage. De realisatie van het eerste motief van het decreet van 2003 is jammer genoeg niet echt gelukt.

Zoals in het onderdeel over niet-formele educatie (4.6.) geschetst, worstelt de sector met het begrip 'vorming'. Die dimensie (zie educatieve functie) van het

werk verdient blijvende waardering. Niet op de ouderwetse wijze door vormingsuren te tellen, educatieve activiteiten per afdeling van een vereniging in rekening te brengen, maar door de invulling van deze functie in de werking (en de beleidsplannen) hedendaags te expliciteren (zie infra).

Twaalf jaar na de invoering van dit decreet is de conclusie, kernachtig geformuleerd: het Vlaamse beleid heeft de bestaande vormen van sociaal-cultureel werk versterkt, verabsoluteerd en geconsacreerd.

Wat wordt bedoeld?

- Versterkte werksoorten

De bestaande organisaties (verenigingen, vormingsinstellingen en in mindere mate bewegingen) zijn door dit decreet versterkt. Ze hebben een systeem van duurzame erkenning en subsidiëring, gekoppeld aan een set van criteria die hun werkvorm stevig verankert.

- Continuïteit is positief, maar te weinig vernieuwing

Het is positief dat de organisaties een grote mate van continuïteit kennen, maar het subsidiesysteem is (decretaal) dusdanig geëvolueerd dat het te weinig de vernieuwing van het sociaal-cultureel werk stimuleert. Het geeft nieuwe vormen van sociaal-cultureel werk geen of slechts moeizaam een plaats in het decreet. Dat is zeker het geval voor de verenigingen. Minder voor vormingsinstellingen en bewegingen. Op het niveau van organisaties en thema's is er wel vrij veel verandering/vernieuwing.

- Het decreet bevestigt oneerlijke verhoudingen

De kwantitatieve normen uit 20ste eeuw veroorzaken ongelijkheden in de subsidies, vooral aan verenigingen. Per beleidsperiode wordt doorgewerkt met cijfers uit de eerste beleidsperiode, vooral van het aantal afdelingen. De verschillen in subsidiëring, gerelateerd aan de huidige omvang van de verenigingen, zijn in 2015 niet meer te verantwoorden.

In principe zou de kwalitatieve beoordeling van de beleidsplannen aan de basis moeten liggen van het subsidiebedrag, maar in de realiteit zijn de posities bevroren. Wie goed beoordeeld wordt door de visitatiecommissie, krijgt niks meer, wie het slecht doet, kan hooguit 10% van de subsidies verliezen.

Dat mechanisme verhindert het wieden van 'onkruid' in de tuin van de verenigingen en maakt onderlinge verschuivingen van subsidiebedragen onmogelijk. Dat verklaart waarom sommige verenigingen een subsidie krijgen van 3 euro per lid en andere een subsidie van 30 euro per lid.

Waarom zou een vereniging nog investeren in innovatie en kwaliteitsvol werk? Elke stimulans is verdwenen. Een nieuw decreet moet subsidiebedragen relateren aan de mate waarin een organisatie erin slaagt de ambities uit het eigen beleidsplan te realiseren.

- Een decreet dat vorm belangrijker acht dan inhoud (1)

Dit decreet bevat een zeer gedetailleerde regelgeving voor drie werksoorten. Ze zijn onderworpen aan een strikte en weinig flexibele regelgeving. Die worden daardoor opgesloten in hun werksoort. Het huidige decreet is het resultaat van een integratie van drie afzonderlijke decreten. De verenigingen, vormingsorganisaties en bewegingen werden in één decreet opgenomen, gekaderd in een gemeenschap-

pelijk verhaal. Toch bleven het in sterke mate drie afzonderlijke hokken, ondanks het feit dat ze rond identieke kernfuncties werkten.

Een vereniging die ook deels beweging of vormingsinstelling wil zijn, botst op de regels die dat niet toelaten.

- Een decreet dat vorm belangrijker acht dan inhoud (2)

De inhoudelijke evaluatie is dankzij de visitaties verbeterd, maar is nog onvoldoende waargemaakt. Voor alle duidelijkheid: er wordt niet gepleit voor een overheidsingreep op de inhoudelijke keuzes van de organisaties. Mocht dit zo evolueren, dan kom je terecht in een instrumentalisering van de sector, die dan door de overheid wordt ingezet voor de realisatie van overheidsdoelen. De inhoudelijke evaluatie gaat over de uitwerking en methodische aanpak van de keuzes die ze maken. Die kan nog veel beter. We missen eveneens een globale rapportage van de visitaties, niet per organisatie afzonderlijk, maar per werksoort.

- Een decreet dat vorm belangrijker acht dan inhoud (3) met als gevolg een vervreemding van maatschappelijke ontwikkelingen

Welke soort lokale verenigingen zijn nu feitelijk een sociaal-culturele vereniging en welke niet? Dat geldt onder andere voor de zogenaamde migrantenverenigingen. Het effect is dat van de dertien aanvragen in 2011 er slechts negen werden erkend. Er werden heel wat afdelingen geschrapt. Het sociaal-cultureel werk is absoluut niet gediend met een dergelijke aanpak, de mensen nog veel minder. Een starre interpretatie van het begrip 'sociaal-culturele methodiek' en van de functies is de boosdoener. Deze starre interpretatie leidt (misschien) tot een zuivere visie op de werksoort, maar sluit de sector op en vervreemdt die ook van maatschappelijke ontwikkelingen.

Overigens is het ook zo dat deze methodiek ook elders wordt toegepast, bijvoorbeeld binnen het cultureel erfgoed, in de bibliotheekwereld enzovoort.

- Een decreet dat vorm belangrijker acht dan inhoud (4)

Het decreet gaat uit van structuren, van schaal, spreiding en entiteiten (zoals afdelingen). Het gaat in het decreet om verenigingen en bewegingen, en niet om verenigen en bewegen. De aandacht is verschoven naar de werksoort in plaats van het bereiken van mensen.

- Het decreet worstelt met definities en vertrekt vanuit structuren en personeel

Deze sector heeft zichzelf niet helder gedefinieerd: onbegrijpelijk, vaag enzovoort. Het decreet beschermt vooral de structuren en de beroepskrachten van de landelijke structuren. Zelfbehoud is een sterke drijfveer. Het vertrekt al te weinig vanuit de maatschappelijke rollen en functies.

- De internationale component, een blinde vlek in het huidige decreet

Binnen het sociaal-cultureel werk moet meer plaats worden gemaakt voor internationale werking. Het gaat daarbij om enerzijds aandacht voor het internationale binnen de eigen werking en anderzijds om gedeelde projecten en deelwerkingen met buitenlandse organisaties, uitwisseling, netwerking enzovoort.

- Het decreet is veel te star

Het decreet is sinds 2003 verscheidene keren aangepast en vernauwd. Het gevolg is een behoorlijk gesloten 'systeem'. Dit zeer uitgewerkt reglementair kader schept

zekerheid voor de sterke bestaande organisaties, maar legt de drempel voor nieuwe organisaties en nieuwe praktijken zeer hoog. Door de flexibele en vernieuwende elementen niet uit te voeren of te schrappen (bijvoorbeeld experimentele regeling) wordt de werksoort 'opgesloten'.

- Een decreet dat samenwerking met organisaties uit andere sectoren niet bevordert

Het laat weinig of geen ruimte voor samenwerking met andere organisaties uit andere sectoren, zeker uit onderwijs en welzijn. Al laten die sectoren soms nog minder samenwerking toe.

- De onheuse behandeling van de etnisch-culturele federaties (ECF) of migrantenverenigingen

Er worden twaalf federaties gesubsidieerd. Ze kenden de afgelopen jaren een spectaculaire groei. Tussen 2007 en 2013 kent meer dan de helft van de federaties een groei van meer dan 50%. Twee organisaties zijn zelfs verdubbeld in het aantal afdelingen. Gezamenlijk groeiden de ECF's met 62% in 7 jaar tijd, van 1078 naar 1751. Dit staat haaks op de dalende subsidie: zij verloren tot meer dan 30% van hun subsidie-enveloppe tussen 2010 en 2014. Dat is jammer. Het etnisch-cultureel middenveld heeft een enorm groeipotentieel. Bovendien spelen deze organisaties een belangrijke rol in interculturaliseringsprocessen in het brede culturele veld. Dit blijkt uit een studie van het HIVA (Hoger Instituut voor de Arbeid) uit 2011.

- De subsidie volgt onvoldoende groei en krimp

Er zijn veel verenigingen (niet alleen de etnisch-culturele) waarvan de werking (en het aantal actieve afdelingen) gegroeid of ingekrompen is, soms vrij fors. Al mag niet alleen het kwantitatieve in rekening worden gebracht, de evolutie wordt onvoldoende vertaald in de evolutie van de subsidie.

- Een gesloten financieel kader voor het sociaal-cultureel werk

De weinige nieuwe erkenningen/subsidiëringen van organisaties dienden te gebeuren binnen de bestaande financiële enveloppe. Dit is vooral het geval geweest bij de bewegingen, die in veel gevallen een bedrag krijgen dat lager is dan het decreetale minimum. Er komen nieuwe gasten aan tafel, maar de taart blijft even groot.

Dat is onaanvaardbaar. Ofwel wordt het decreet voor de subsidieronde aangepast zodat criteria strenger worden of verlagingen van subsidies tot de mogelijkheden behoren, ofwel wordt het budget opgetrokken.

- Harde besparingen bemoeilijken ernstig de uitvoering van het decreet

De besparingen in deze sector, uitgevoerd tijdens de vorige en de huidige legislatuur, waren zeer ernstig. Er zijn lineaire besparingen doorgevoerd die minstens 12% krimp van de subsidie hebben veroorzaakt (de kaasschaaf), daarnaast waren er specifieke besparingen (vormingsinstellingen, steunpunt en belangenbehartiger) van minstens 25% tot 40%, de middelen voor de toenemende kosten van personeel zijn niet verrekend (ook daar vergrijst het beroepskader). Sinds 2009 heeft het sociaal-cultureel volwassenenwerk al 14 miljoen euro van de middelen die voorzien zijn in het decreet aan zijn neus zien voorbijgaan. Zoals FOV (Federatie sociaal-cultureel werk) stelt: deze besparingen binnen het decreet komen bovendien nog eens bovenop de bredere economische en financiële context waarbinnen organisaties moeten werken.

In het verbindende Vlaanderen, waar de regering in haar regeerakkoord mee uitpakt, moeten er voldoende middelen zijn voor het sociaal-cultureel werk, minstens de middelen waar de sector recht op heeft. De sector heeft, gelet op de grote maatschappelijke uitdagingen, recht op meer middelen.

Als je dit in relatie brengt met de verloning van de professionals in de sector, is de situatie nog schrijnender. De non-profit betaalt slechter dan de privé. Vooral hooggeschoolden worden relatief weinig betaald.

– Een decreet voor de middenklasse?

Sommige bevolkingsgroepen worden niet of moeizaam bereikt. Het decreet heeft geen grondige verandering kunnen bewerkstelligen inzake het bereik van doelgroepen die daarvoor ook al moeilijk te bereiken waren zoals mensen in armoede, personen met een handicap en andere etnisch-culturele groepen, behalve als daarvoor een aparte regeling is/was voorzien. De boomstam is er een van een overwegend 'middenklassepubliek'¹⁸.

Algemeen blijft de samenwerking met en het bereik van het opbouwwerk bijvoorbeeld, of de dienstencentra, woonzorgcentra, het Netwerk tegen Armoede ondermaats. Er blijft op dit terrein veel werk aan de winkel.

Hoopvol is wel dat er een sterke groei van verenigingen is van en voor personen in armoede.

Vreemd genoeg maakt het Netwerk tegen Armoede, evenmin als de vrijetijdswerkingen voor personen met een handicap, geen deel uit van het decreet Sociaal-Cultureel Werk, maar van een aparte regelgeving binnen het beleidsdomein Welzijn. Het is hen gegund, maar ze zouden eigenlijk beter op hun plaats zijn in het decreet Sociaal-Cultureel Werk. Het apart erkennen/subsidiëren in andere beleidsdomeinen van dergelijke organisaties versterkt het beeld van een werksort van/voor de middenklasse.

– Werken met beleidsplannen

De sector was oorspronkelijk niet happig op het schrijven en laten beoordelen van beleidsplannen. Dit is ondertussen verworven als een winstpunt. De concrete praktijk toont aan dat een (minstens) vijfjaarlijkse, doorgedreven eigen bevraging, gevolgd door het uitzetten van een planmatig traject voor de volgende periode, de organisaties veel meer zuurstof en (zelf)vertrouwen hebben gegeven. Het impliciete verhaal werd plots expliciet, keuzes werden scherper en meer verantwoord, een bewuste, kwaliteitsvolle aanpak won meer veld.

Ook de visitaties ter plekke worden positief geëvalueerd, en wel omwille van twee redenen. Ten eerste omdat de visitatiecommissies samengesteld zijn uit ambtenaren en externe deskundigen. Dit zorgt voor een sterker gemeenschappelijk draagvlak voor de opbouw van de vaststellingen en aanbevelingen. En ten tweede omdat de visitaties een verbinding willen leggen tussen het beleidsplan en de concrete praktijk van de werking.

– De vernieuwing van het sociaal-cultureel volwassenenwerk gaat te traag

De niet-uitvoering van de experimentele projectregeling, het niet uitvoeren van de prioriteiten, het ontbreken van een open projectregeling voor niet-erkende organisaties en het ontbreken van kruisverbanden met andere decreten (partici-

¹⁸ Het deelnemers- en participatieprofiel van participanten aan sociaal-cultureel volwassenenwerk, Lode Vermeersch en Anneloes Vandenbroucke, HIVA-KULeuven, 15 juni 2010, Onderzoek in opdracht van Socius.

patie, kunsten, erfgoed enzovoort) dreigt de sector in een conservatieve positie te duwen. Het decreet consacreert, maar conserveert ook het sociaal-cultureel werk. De werksoort kan daardoor onvoldoende werk maken van haar functie als labo van maatschappelijke vernieuwing.

- Er is geen ruimte voor andere verwante werkvormen

Er ontbreekt ruimte voor initiatieven die vertrekken vanuit een gedeelde identiteit of een culturele gemeenschap. Er is geen kader voor nieuwe hybride vormen. De Zinnekeparade in Brussel en de Reuzenstoet in Borgerhout bewijzen dat cultuur een zeer krachtige hefboom is in de zoektocht naar gedeelde identiteit en vormen van gemeenschapsopbouw. Ook heel veel projecten gesubsidieerd via het Participatiedecreet tonen dat aan. Al deze nieuwe initiatieven vonden geen plaats in de schema's van het sociaal-cultureel werk: sociaal-artistiek werk, buurtsport, burgerjournalistiek, moskeeverenigingen, repair cafés, buurtcomités, verenigingen tegen armoede, voedselteams enzovoort. Ze hebben geen kader of een ander, terwijl ze in essentie vaak nauw verwant zijn met of nieuwe vormen zijn van sociaal-cultureel werk. Ze hebben één zaak gemeen: burgers nemen hun lot in eigen handen. Ze vertolken de stem van hun mensen, kritisch en duidelijk.

6.2. Elementen van evaluatie van het Participatiedecreet

Het Participatiedecreet – voluit het decreet van 18 januari 2008 houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport – beoogt de ondersteuning, verrijking en versterking van de participatie in het cultuur-, jeugd- en sportbeleid.

Het Participatiedecreet is een mix van structurele en projectmatige ondersteuning, van initiatieven gericht op de participatie van een breed publiek en van bepaalde kansengroepen, van bestaande maatregelen en nieuwe initiatieven, van subsidies voor publieke en particuliere initiatieven enzovoort.

Daarnaast wil het Participatiedecreet een stevige partner zijn voor kansengroepen. Voor de kansengroepen zijn er een aantal specifieke acties. Zo wordt geïnvesteerd in lokale netwerken van plaatselijke armoedeverenigingen, OCMW's en de gemeentelijke diensten die participatie bij personen in armoede stimuleren.

Het is een flankerend en stimulerend decreet. Het regelt niet een specifieke sector. Het probeert om wat er zich in de verschillende sectoren ontwikkelt, te versterken en te verbeteren. Dit decreet kiest vooral voor een sectoroverschrijdende aanpak, wat een erg belangrijk motief is. Tegelijk wil het aanwakkeren, nieuwe methodes en verrassende samenwerkingen mogelijk maken enzovoort. Tegelijk betekent dit dat elk domein, elke sector, elk decreet binnen cultuur al zijn eigen participatiedoelstellingen en -inspanningen kent¹⁹.

¹⁹ Werkvormen in het Participatiedecreet: verenigingen met een specifieke opdracht met betrekking tot het verenigingsleven: onder andere Forum van Etnisch-Culturele Minderheden, De Verenigde Verenigingen, Netwerk tegen Armoede; verenigingen ter bevordering van de culturele en sportieve participatie van gedetineerden; convenanten voor de bibliotheekwerking in gevangenissen; projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen in cultuur, jeugdwerk of sport: bijvoorbeeld bevorderen van participatie van dove kinderen aan dovencultuur, Ukelila, muziekeducatie voor kansarme kinderen enzovoort; lokale netwerken vrijetijdsparticipatie personen in armoede: samenwerkingsverbanden van gemeenten, OCMW's en armoedeverenigingen om participatiedrempels voor personen in armoede weg te nemen (70-tal); praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen: dit zijn vijf organisaties zoals De Praktische school en Landelijk Praktijkatelier; landelijke en op participatie gerichte activiteiten van hobbyverenigingen: het gaat om zeer kleine subsidies aan acht koepels zoals de Schaakfederatie en Kant in Vlaanderen; tegemoetkoming in het organiseren van een bijzonder cultuuraanbod, ook Podium genaamd, wil cultuurspreiding bevorderen via een financiële tussenkomst tussen een derde en drie vierde van de uitkoopsom van programma's van diverse gezelschappen en artiesten; projecten gemeenschapscentra: een beperkte subsidie aan deze centra; participatie-instellingen: subsidies aan CultuurNet Vlaanderen en Dēmos.

Dit decreet is in zekere zin ook een decreet dat een aantal werkingen 'opvangt' die geen plaats konden krijgen in de grote decreten (kunsten, cultureel erfgoed, sociaal-cultureel werk, lokaal cultuurbeleid enzovoort). Daardoor ontstaat het gevoel dat het om een decreet gaat dat onvoldoende effecten resorteert. Dat is niet terecht. Echter, de beeldvorming is sterker dan de werkelijkheid²⁰.

Deze conceptnota kiest om hogervermelde redenen niet voor een grote integratie in het decreet Sociaal-Cultureel Werk. Er is eigenlijk slechts één onderdeel dat helemaal thuishoort in het sociaal-cultureel werk, en twee onderdelen die er gedeeltelijk in terechtkunnen.

De volgende onderdelen worden best binnen het nieuwe decreet Sociaal-Cultureel Werk ingepast:

1. praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen: dit zijn vijf organisaties zoals De Praktische school en Landelijk Praktijkatelier. Enkele van deze vijf organisaties leunen nauw aan bij erkende sociaal-culturele organisaties. Waarom ze een aparte rubriek vormden in het Participatiedecreet heeft een historische verklaring, namelijk een oud koninklijk besluit met een afzonderlijke regeling, dat niet eerder door Vlaamse regelgeving werd overgenomen. Het zijn initiatieven met impact en met een groot publieksbereik. Het is aangewezen deze werking te integreren in de reguliere subsidie-enveloppe en op dezelfde wijze te behandelen. Kortom, een specifieke regelgeving is overbodig. Het volgende onderdeel kan eventueel binnen het nieuwe decreet Sociaal-Cultureel Werk worden gebracht, zeker voor het luik 'cultuur', al is dat geen absolute noodzaak²¹;
2. projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen in cultuur, jeugdwerk of sport. Dit gaat over cultuur, maar ook over jeugdwerk en sport. Het is een krachtig instrument om initiatieven van of gericht op de participatie van precare groepen te ondersteunen. Deze projecten hebben een belangrijke signaalfunctie naar de sectoren cultuur, jeugdwerk en sport. Ze wijzen op opportuniteiten en tonen vernieuwing.
Via het Participatiedecreet is er te weinig directe doorwerking/verduurzaming/verandering binnen de andere sectoren. Het is nodig om de sectoren en de overheid nauwer te betrekken in het afbakenen van de doelstellingen van deze projectoproep. Dit kan dan ook ingebed worden in een regeling die gebaseerd is op gezamenlijke beleidsprioriteiten of in een projectenregeling.
Er is in de beoordelingsprocedure een gebrekkige rol voor de sectoractoren. De ontwikkeling en de beoordeling van deze projecten is onvoldoende transparant en gebeurt onvoldoende in dialoog met initiatiefnemers, sectoractoren en de overheid;
3. landelijke en op participatie gerichte activiteiten van hobbyverenigingen: het gaat om zeer kleine subsidies aan acht koepels zoals de Schaakfederatie en Kant in Vlaanderen.
De administratieve last voor de aanvragers is te groot in verhouding tot de bescheiden subsidie (10.000 euro). Ook de criteria moeten vereenvoudigd en verduidelijkt worden.

De voorbijgestreefde tegemoetkoming in het organiseren van een bijzonder cultuuraanbod, kan best geschrapt worden. Die wil cultuurspreiding bevorderen via een financiële tussenkomst tussen een derde en drie vierde van de uitkoopsom van programma's van diverse gezelschappen en artiesten.

²⁰ De evaluatie is onder andere gebaseerd op het Memorandum van Dēmos (2014) en op het document 'Een evaluatie van het participatiedecreet', Rapport in opdracht van mevrouw Joke Schauvliege, de Vlaamse minister van Cultuur (2011).

²¹ Zie verder in de tekst de notie 'Klaverbladfinanciering'.

Deze regeling staat open voor een te brede groep aanvragers²², veel meer dan de cultuurwereld, en moet door de betrokken beleidsdomeinen worden opgenomen. Het zou beter zijn de middelen over te hevelen naar de pot voor sociaal-cultureel werk en die daar in te zetten voor streekwerkingen (zie infra). Indien men die optie niet neemt, dan moet het systeem veel gericht worden ingezet.

Er zijn ook een aantal onderdelen die op intersectorale wijze participatie bevorderen, dus meestal in cultuur, sport, jeugdwerk enzovoort. Die horen daarom niet echt thuis bij het sociaal-cultureel werk en kunnen beter in het Participatiedecreet blijven. Deze worden in deze conceptnota niet verder behandeld. Het gaat om:

- verenigingen met een specifieke opdracht met betrekking tot het verenigingsleven: onder andere Forum van Etnisch-Culturele Minderheden, De Verenigde Verenigingen, Netwerk tegen Armoede en Steunpunt vrijwilligerswerk (deze organisaties zijn domeinoverstijgend);
- participatie-instellingen: subsidies aan CultuurNet Vlaanderen en Dēmos;
- verenigingen ter bevordering van de culturele en sportieve participatie van gedetineerden;
- projecten gemeenschapscentra: een beperkte subsidie aan deze centra;
- convenanten voor de bibliotheekwerking in gevangenissen;
- lokale netwerken vrijetijdsparticipatie personen in armoede: samenwerkingsverbanden van gemeenten, OCMW's en armoedeverenigingen om participatiedrempels voor personen in armoede weg te nemen (zeventigtal).

6.3. Zijn er grenzen aan de groei? Geen nieuwe grendels a.u.b.

Een heikele kwestie. Er is een grote druk om toe te treden tot het decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Er kunnen twee hypothesen worden geformuleerd om deze druk op het decreet te verklaren. De eerste is dat dit subsidiekader in vele gevallen een belangrijke mate van autonomie bij de organisaties laat: de overheid moet zich amper met de inhoudelijke keuzes die worden gemaakt, maar wel met de wijze waarop ze vorm krijgen. Een tweede hypothese is dat de buitengrenzen van het sociaal-cultureel volwassenenwerk bezwaarlijk kunnen worden omschreven als hoge muren. De sociaal-culturele methodes kennen steeds meer neven en nichten in andere werkvelden. De 130 erkende en gesubsidieerde organisaties hebben geen alleenheerschappij over al hun methodes. Dit open verhaal is voor de overheid in budgettaire gunstige tijden een kans, op financieel moeilijkere momenten eerder een last. En dus duikt geregeld de vraag op of de buitengrenzen niet scherper moeten gesteld. Dit is een moeilijke kwestie, ook voor de sector. Neem nu de sociaal-culturele bewegingen, biotopen van vernieuwing en maatschappelijke activering. Deze deelsector vindt het belangrijk dat voortdurend nieuwe organisaties kunnen toetreden om aldus een actuele en beweeglijke subsector te blijven verbeelden.

Een deugdelijk beleid moet de beheersbaarheid van zijn eigen doelstellingen kunnen blijven garanderen, want het alternatief zijn etterende wonden op een uitdijend lichaam. En daar heeft niemand een boodschap aan. Het aanzuigeffect van het decreet sociaal-cultureel volwassenenwerk staat duidelijk in relatie met de fors toenemende trend van instrumentalisering in heel wat andere domeinen. Het sociaal-cultureel volwassenenwerk geldt dan steeds meer als vrijplaats waar onbelemmerd met mensen op zoek kan worden gegaan naar straffe boodschappen en dito oplossingen. Zonder de hete adem van een minister of administratie-met-overgevoelige-lange-tenen in de nek te voelen. Een samenleving heeft nood aan deze bewust voorziene vrije ruimte. Binnen deze ruimte wordt in de dagelijkse

²² Onder andere sociaal-culturele, culturele, jeugdwerk- en sportverenigingen, instellingen uit de bijzondere jeugdzorg, rustoorden voor bejaarden en rust- en verzorgingstehuizen, dienstencentra, instellingen voor personen met een handicap, instellingen voor personen uit de geestelijke gezondheidszorg, gevangenissen, asielcentra, vakantie- en recreatiecentra, organisaties die werken met mensen met een laag inkomen of waar armen het woord nemen, bibliotheken en cultuurcentra.

praktijk research and development rond maatschappelijke innovatie opgezet. Maar, jawel, ook de sector heeft er omwille van de beheersbaarheid wellicht baat bij dat niet elke noordwerking van de noord-zuidbeweging zijn kritische ruimte zoekt in het sociaal-cultureel werk en dat de natuur- en milieuorganisaties onverbloemd het beleid mogen fileren en tegelijk met dezelfde subsidiërende overheid allianties kunnen aangaan. Alleen uit spraak en tegenspraak volgen immers boeiende gesprekken. En dus, kan het eventueel gericht optrekken van buitengrenzen van het sociaal-cultureel volwassenenwerk – net zoals van het jeugdwerk, overigens – enkel het gevolg zijn van het organiseren van meer volwassen vrije ruimte voor activering, gemeenschapsvorming en emancipatie in thematische sectoren. Zolang dit niet gebeurt, strekt het een minister van Cultuur tot eer een georganiseerde, vrije plek te mogen ondersteunen en aanwakkeren. Het strekt niet tot eer de sector budgettair te 'prikkelen' door de deuren te sluiten.

7. Voorstellen voor nieuwe regelgeving voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk, inclusief onderdelen van het huidige Participatiedecreet

7.1. Uitgangspunt: sociaal-culturele participatie als koepelbegrip

De historische diversifiëring van het sociaal-cultureel werk is geënt op een gemeenschappelijke stam. Over alle verscheidenheid heen staat de sociaal-culturele praktijk voor het gemeenschappelijke belang van sociaal-culturele participatie, het opnemen van bepaalde rollen in de samenleving en van maatschappelijke functies²³.

Participeren is 'deelhebben (aan) of deelnemen (in)'. In algemene termen kan men stellen dat participatie staat voor deelnemen/deelhebben aan de samenleving in brede zin of aan specifieke maatschappelijke domeinen. 'Sociaal-culturele participatie' als koepelbegrip staat voor het deelnemen of deelhebben aan/in informele netwerken (sociale participatie), aan formele maatschappijgeoriënteerde organisaties (maatschappelijke participatie), aan kunst en cultuur (culturele participatie) en politiek en beleid (politieke en beleidsparticipatie). Sociaal-culturele participatie is gericht op de ontwikkeling en vernieuwing van individu en maatschappij. Sociaal-culturele actoren beogen hierbij de uitbouw van een democratische, solidaire, inclusieve en duurzame samenleving. Om dit te realiseren, nemen ze (in wisselende samenstelling) verschillende 'functies' en 'rollen' op.

7.2. Een decreet met een doelstelling

In het vorige/huidige decreet staat de doelstelling vermeld bij artikel 3²⁴. Het is zinvol de discussie opnieuw te openen; vandaar een voorstel van formulering:

"De doelstelling van dit decreet is het ondersteunen van sociaal-culturele praktijken waarin mensen samen handelen om bij te dragen aan de ontwikkeling en verspreiding van mogelijke antwoorden op moeilijke en uitdagende maatschappelijke kwesties."

Deze formulering gaat weg van de individuele benadering, spreekt niet van werksoorten en opent ook de weg om af te bakenen waar het bij het sociaal-cultureel werk over gaat. Het is een meer zinvolle weg dan de zware nadruk op methodiek.

²³ De introductie is gebaseerd op een nota van Fred Dhont, gemaakt ter voorbereiding van het nieuwe beleidsplan van Socius, Brussel, 2015.

²⁴ De Vlaamse Gemeenschap wil in het domein van het sociaal-cultureel volwassenenwerk organisaties ondersteunen die een bijdrage leveren tot de vorming van competente en geëmancipeerde personen, en zo de gemeenschapsvorming bevorderen. Die organisaties hebben de vorm van een vereniging, beweging of vormingsinstelling.

7.3. Over rollen, functies en methode

Het sociaal-cultureel werk neemt verschillende 'functies' en 'rollen' op.

Vooraleer ik hier verder op doorga, wil ik een aantal functies en rollen schetsen, van het 'brede' sociaal-cultureel werk, dus de deelsectoren die gevat worden door het huidige decreet Sociaal-Cultureel Werk, maar ook het jeugdwerk, amateurkunsten, sportclubs, actiegroepen en dito comités in vele sectoren, delen van de samenlevingsopbouw enzovoort. Er zijn vele verschijningsvormen van het sociaal-cultureel werk, variaties en specificaties. Er wordt aan sociaal-cultureel werk gedaan, ver buiten de huidige sector. Het is een definiëring die door puristen niet wordt gedeeld, omdat zij menen dat niet helemaal aan de methodiek van de werksoort wordt voldaan. Maar aan de andere kant, ligt een strak afgebakende en dus beperkte sector, geënt op deze methodiek en de functies, niet aan de basis van de gebrekkige maatschappelijke legitimering en maakt zij de herkenbaarheid niet problematisch?

Die breedte wordt geïllustreerd met dit citaat: "Het plezier van gezelligheid spoort prima met maatschappelijk engagement, hobby's, oefenen en vervolmaken van vele talenten en competenties. Zo draagt dit werkveld op een vanzelfsprekende wijze bij aan het 'bruto nationaal geluk'."²⁵

Een brede definitie van wat sociaal-cultureel werk is, valt niet noodzakelijk samen met wat door dit decreet moet worden geregeld. Het brede sociaal-cultureel werk wordt door vele decreten geregeld, wat niet noodzakelijk als een probleem moet beschouwd worden, maar er zijn helaas geen kruisverbanden, geen gemeenschappelijke sokkel van basisregels en functies. Dit versluiert de beeldvorming en bemoeilijkt legitimering.

Deze conceptnota schetst verder drie verschillende modellen, waarbij het eerste model vertrekt van zo een brede aanpak. Dit is op korte termijn onmogelijk te realiseren. Daarna worden twee modellen geschetst die zich enten op de huidige afbakening van de sector.

Hieronder worden de specifieke rollen en functies van wat vandaag door de Vlaamse overheid als sociaal-cultureel werk wordt beschouwd, geschetst.

Het sociaal-cultureel werk vertolkt globaal drie rollen, waarmee de werksoort haar positie in de samenleving duidelijk maakt: een integratierol, een kritische rol en een laboratoriumrol.

In het verleden heeft het sociaal-cultureel werk zo bijgedragen aan samenlevingsnoodzakelijke injecties met betrekking tot leren, aandacht voor multiculturele spanningen, omgaan met natuur en milieu enzovoort. Vaak heeft het de kiem gelegd van terreinen die nadien zelfstandig tot leven zijn gekomen of ingebouwd werden in grotere organisaties. En nu?

Herman Lauwers illustreerde dat mooi op Wascabi 2015:

"Wat wij in wezen doen is mensen meenemen. Dat is wat we doen: mensen meenemen. In een wijzigende wereld, in waarden die evolueren, in een cultuur die verschuift, in een samenleving die alsmaar dualer en diverser wordt. We nemen zoveel mogelijk mensen mee. We zorgen ervoor dat ze mee-zijn, mee-kunnen, mee-veranderen. Dat doen wij. (...)

²⁵ De bron van dit citaat en de toelichting bij de gezamenlijke functies is een essay over het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen, Walter Leirman, Guy Redig, Louis Vos en Wim Verzelen in samenwerking met Socius, 2013, deel-canon sociaal-cultureel werk, <http://www.canonsociaalwerk.eu/be>.

Is het dan toeval dat in Vlaanderen de pil als contraceptiemiddel zonder noemenswaardige tegenstand werd aanvaard, als eerste gelijke rechten voor homo's werden erkend, euthanasie bespreekbaar werd gemaakt, we bij de beste van de Europese klas zijn als het gaat om afval sorteren, Jean-Luc Dehaene, Guy Verhofstadt en kloosterzusters mee stapten in de anti-rakettenbetoging, er zoveel fair tradegemeenten zijn?

Nee, dat is geen toeval. Dat komt omdat we in Vlaanderen sinds de 19de eeuw zo'n sterk sociaal-cultureel werk kennen. Een vrij middenveld.

Wie zal er voor zorgen dat hoofddoeken aanvaard zullen worden als normale kledij in de straten van Erpe-Mere of achter de loketten van de stad Sint-Niklaas? Wij.

Wie stelt de GAS-boetes en andere Vlaamse regeltjes in vraag? Wij.

Wie maakt mensen bewust van de ecologische en ethische impact van hun koopgedrag, hun verplaatsingen en hun energiegebruik? Wij.

Door mensen mee te nemen. Niet door ze de les te spellen, niet door ze te verplichten, niet door grote ideologische boodschappen. We doen dat traag, op het ritme van gewone mensen. Door interactie tijdens cursussen, lezingen, betogingen. En ja, ook tijdens de koffie, de kookles en de fietstocht. Traag, omdat we zoveel mogelijk mensen willen meenemen in de onontkoombare en noodzakelijke veranderingen in onze Europese beschaving.

Want dat is wat het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen al 250 jaar gedaan heeft. Toch? Maar dat kan je niet zomaar neerpennen in een beleidsplan voor vijf jaar. En al zeker niet als een overheid zo graag resultaten wil meten. Net daarom hebben wij die tijd nodig, en die vrije ruimte. Want Femma is anders dan EVA, Citizenne is anders Vormingplus Kempen, Welzijnszorg is ander dan Kif Kif en Markant is niet gelijk aan Wisper. Allemaal sociaal-cultureel werk, dat wel, want ieder neemt op zijn manier mensen mee.

Daarom, dames en heren politici, vraag ik u: laat ze doen, laat ze doen! Wij hebben die vrijplaats nodig! En natuurlijk mag de overheid ons evalueren op de kwantiteit van ons bereik, onze financiën en op het waarmaken van onze beloftes; maar de overheid mag niet zeggen wat we moeten doen."²⁶.

Nu de saaie vertaling. Welke functies heeft het sociaal-cultureel werk? Het zijn de volgende:

- G. Gezamenlijke functies voor het brede sociaal-cultureel werk
Dit zijn de functies die men voor het 'brede' sociaal-cultureel werk kan definiëren. Ze vormen een gemeenschappelijke sokkel. Deze functies kan men onder de begrippen 'bonding' en 'bridging'²⁷ onderbrengen. Deze benadering van Robert Putnam vertrekt van twee soorten sociaal kapitaal. Het ene bindt samen (bonding) en het andere slaat bruggen (bridging):
 - G.1. Plezier (genieten, ontspannen, speels): ook al is het gekozen project uiterst belangrijk, het gaat ook en altijd over het genieten, het plezier (ook in alle ernst) en het unieke genoeg om dit samen (sociaal) te verwezenlijken. Neem de gezelligheid en het plezier weg en het sociaal-cultureel werk verliest zijn ziel, gist en geest(igheid). De toenemende nadruk op onder andere educatieve en andere nuttige functies heeft dit adagium verstild;
 - G.2. Samen (ontmoeting): een van de meest krachtige motivaties van mensen om zich sociaal-cultureel te engageren, is de bewuste keuze om

²⁶ Herman Lauwers, voorzitter FOV op Wascabi 2015, selectie uit de toespraak.

²⁷ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster, 2000.

- samen, in gezelschap, bezig te zijn. Zie ook de verbinding en verbondenheid (zie Putnam). Ze werken ook samen omdat ze zo hun doelen beter kunnen bereiken. Daarbij horen vrijwilligers en de ondersteuning van het vrijwilligerswerk. Vrijwilligers zijn de dragers van het sociaal-cultureel jeugd- en volwassenenwerk. Beroepskrachten ondersteunen ze. Dit verwijst ook naar participatie, naar de rol van het sociaal-cultureel werk als 'toeleider' of bruggenbouwer gericht op maatschappelijke participatie²⁸. Ze wordt ook portaalfunctie²⁹ genoemd;
- G.3. Participatie in autonomie (deelnemen tot deelhebben);
 - G.4. Maatschappijbetrokken: dit duidt op kritisch engagement, op het bieden van kansen aan mensen om hun deelname aan de samenleving te versterken.
 - S. Specifieke functies voor sociaal-culturele organisaties en praktijken, gevat door dit decreet:
 - S.1. Educatie: vandaag worden vorming, vormingswerk en de educatieve functie meestal begrepen als 'doelgerichte activiteiten' – waarbij in het beste geval heel goed geweten is wat de deelnemers zouden moeten/kunnen leren. Daarmee ligt de klemtoon op de activiteit van de aanbieder. De aandacht kan beter verschuiven naar 'leren'. Het sociaal-cultureel werk moet een veelheid van leerprocessen weten te faciliteren – dat is veel ruimer dan wat men klassiek onder 'vorming' verstaat. Leerprocessen die zich kunnen afspelen op niveau van individuen, maar ook van groepen, van gemeenschappen die mee vorm gegeven worden door deelnemers, door de groepen zelf;
 - S.2. Gemeenschapsvorming: is het bewust, intentioneel en verantwoord ondersteunen en faciliteren van processen en praktijken die meer, betere of andere gemeenschap(pen) beogen³⁰;
 - S.3. De culturele functie: heeft enerzijds betrekking op cultuur in brede zin (zingeving, normen, waarden en de wijze waarop deze in het dagelijkse leven worden gesymboliseerd), en anderzijds op cultuur in engere zin (gericht op het verhogen van de participatiekansen aan de brede waaier aan cultuuroederen die de samenleving te bieden heeft);
 - S.4. Maatschappelijke activering en innovatie: beoogt individuele en collectieve veranderingen in het denken en handelen in relatie tot de samenleving. Volgens het huidige decreet is het de functie die gericht is op het organiseren, stimuleren en begeleiden van vormen van maatschappelijk engagement en sociale actie. Dat resulteert binnen de sociaal-culturele organisaties onder meer in beleidsbeïnvloeding. Dit kan breder worden ingevuld onder de noemer maatschappelijke innovatie³¹.

²⁸ Toeleiding is over het algemeen een troef van het verenigingsleven die heel erg onderschat wordt. Zie ook de integratierol van het sociaal-cultureel werk.

²⁹ Uit Wegwijzers van FOV. Veel sociaal-culturele verenigingen ontstonden in een periode waarin emancipatie ook werkelijk betekende dat vele mensen sterk genoeg moesten worden om hun weg te vinden in het kluwen van maatschappelijke diensten, voorzieningen en regels. Zij versterkten elkaar in groep en verenigingen werden daardoor een gids in het bos van maatschappelijke vragen. Vandaag is dit even actueel, zeker voor organisaties die met kansengroepen aan de slag zijn. Deze twee rollen laten zich vandaag samenvatten in de toeleidings- of voorportaal-functie. Het HIVA publiceerde in 2012 de 'Studie naar de (mis)match tussen de verwachtingen ten aanzien van de etnisch-culturele federaties en hun mogelijkheden om daar aan te voldoen', wat kaderde in het project 'Van alle markten thuis', waartoe de FOV en het Minderhedenforum initiatief namen. Hieruit blijkt dat organisaties van, voor en door kansengroepen voor deze rol wel gewaardeerd worden, maar niet als dusdanig erkend/betoelaagd. Organisaties hebben best ook de keuze om deze functie te expliciteren.

³⁰ Ons gedacht – Sociaal-cultureel volwassenenwerk en gemeenschapsvorming, Frank Cockx, Socius, Brussel, <http://www.Socius.be> (2007).

³¹ Ligen in haar werkveld niet juist de meest productieve kanalen, terreinen en technieken om spanningen in onze huidige samenleving op te nemen en aan te pakken: spanningen die te maken hebben met groeiende economische verschillen, met etnische verschillen? Hoe kan er gewerkt worden aan een flexibele en dynamische stedelijke cultuur? Het hele arsenaal van samenlevingsopbouw, sociaal-artistische projecten, educatieve experimenten etcetera kan hier worden ingezet.

En wat met belangenbehartiging, met informatie en dienstverlening? Ze zijn vaak onderdeel van werkingen. Het zijn onderdelen van de hierboven beschreven functies. In de sector van de diversiteit of armoede is dit vaak een heel belangrijke poot, een essentieel onderdeel van hun specifieke 'mix'. Mensen wegwijs maken in bijvoorbeeld de arbeidscontexten, mensen helpen met vraagstukken in verband met de opvoeding van kinderen, huisvesting enzovoort.

Het is niet de bedoeling dat alle functies worden opgenomen door organisaties die een subsidie aanvragen. De verplicht in te vullen functies zijn: (uit de gezamenlijke stam) 'samen' (onder andere ondersteuning), vrijwilligerswerk en 'participatie', en (uit de specifieke) educatie en maatschappelijke activering/innovatie. De andere zijn facultatief. Organisaties kunnen ervoor kiezen, maar zijn daar niet toe verplicht. Meer of minder facultatieve functies invullen, mag niet meespelen in het bepalen van de hoogte van de subsidie.

Er is uiteraard een eenheid/verband tussen rollen, functies en methodiek³². In het verleden heeft een strikte 'lezing' van de 'methode'³³ ervoor gezorgd dat het sociaal-cultureel werk te weinig open is voor vernieuwing en innovatie. Het angstvallig vasthouden aan de vele vereisten die de methode stelt, en die hanteren als een decretale set van regels, werkt (vaak) verlamdend.

Het is veeleer een (theoretisch) houvast dat toelaat een noemer te plakken op een wijze van denken en handelen die heel veel stappen inhoudt. Het benadrukt de veelzijdigheid en de procesgerichtheid van het sociaal-cultureel werk.

Een open kader moet vooral mogelijkheden creëren voor innovatie, voor een brede werking, en een veel betere samenwerking met andere sectoren, zowel binnen als buiten het cultureel werkveld. Een definitie van de methodiek in het decreet opnemen, werkt verlamdend – het is een normenkader geworden en hoort niet meer thuis in het decreet.

7.4. Algemene regels, geldig voor twee mogelijke modellen

Hieronder worden twee potentiële modellen uitgewerkt. Hoewel deze conceptnota de voorkeur geeft aan model één, kan ook het andere model, of een mengvorm van beide verdedigd worden.

Eerst de algemene regels waar beide modellen aan zouden moeten beantwoorden.

Sociaal-culturele organisaties die een werking met een landelijke relevantie/impact ontplooiën, kunnen worden ondersteund/gesubsidieerd. Er zijn subsidies: meer-

³² In het decreet wordt gesproken van 'methodiek'. Taalkundig moet het eigenlijk 'methode' zijn. Methodiek is namelijk de leer van de methoden of geheel van samenhangende methodes.

³³ Sociaal-culturele methodiek: "een wijze van denken en handelen, die gesteund is op reflectie, ervaringsdeskundigheid en wetenschappelijke inzichten; die methodiek wordt door sociaal-culturele verenigingen, instellingen en bewegingen en hun vrijwillige en professionele medewerkers gebruikt om individuen en groepen aan te spreken en te activeren in één of meerdere bestaansdimensies en in hun diverse leefsituaties; deze bestaansdimensies kenmerken de mens als zin- en waardezoeker, als kennisverwerker, als vaardige actor of creatieve explorator, als cultuurschepper en sociaal wezen; als doelstellingen staan het ontwikkelen van een eigen identiteit, het bevorderen van sociale integratie en maatschappelijke participatie en de opbouw van een democratische, duurzame en inclusieve samenleving voorop; daartoe worden op bewuste en doordachte wijze open kansen geschapen, die uitnodigen tot ontmoeting en informeel leren; er worden processen van kritische bewustwording, reflexieve verantwoording en persoonlijke bekwaming gestimuleerd; er wordt aangezet tot de ontwikkeling van sociale, culturele en communicatieve competenties en de vorming van sociale netwerken en culturele symbolen; in het scheppen en benutten van deze kansen zijn de betrokken personen en groepen actieve deelnemers, met wie de medewerkers in dialoog treden over de concrete doelen en de aanpak."

jarige subsidies, subsidies voor gemeenschappelijke beleidsprioriteiten en (in een beperkt aantal gevallen) een projectsubsidie:

- organisaties dienen elke vijf jaar een subsidieaanvraag in, vergezeld van een beleidsplan, bestaande uit een inhoudelijk en een zakelijk/financieel deel (zie erkenningsvoorwaarden in het decreet van 2003);
- deze worden onderworpen aan een beoordeling. Dit gebeurt op basis van een set van uitgewerkte criteria die nauw aansluiten bij de genoemde functies/rollen (zie voorwaarden voor erkenning huidig decreet), op de omvang van de werking (aantal leden, afdelingen, spreiding, programma-aanbod, vormingsuren, campagnes, publicaties enzovoort), de vertaling van de functies en rollen in het beleidsplan, de rapporten van visitaties en formele voorwaarden (zie huidig decreet: rol vrijwilligers en professionals). Inhoudelijke criteria zijn onder andere de ondersteuning van het vrijwilligerswerk, innovatieve werking enzovoort;
- dit proces wordt voorafgegaan door een strategische (kaderstellende) visie van de minister, een 'visienota'. Zo'n visienota is een beleidskader waarbinnen beoordelingscommissies opereren. Die visienota vertrekt van een omgevingsanalyse, benoemt nieuwe uitdagingen en suggereert prioriteiten voor de legislatuur. Het sociaal-culturele veld wordt betrokken bij het voorbereidende werk. Die nota wordt voorgelegd aan het Vlaams Parlement.
Dit kader moet gebaseerd zijn op enerzijds een landschapstekening, een sterkte-zwakteanalyse van het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen, opgemaakt door het Steunpunt, en anderzijds op een globaal rapport van de beoordelingscommissies, voortvloeiend uit visitaties en beoordelingen, en geadviseerd worden door de SARC;
Er wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen erkenning en subsidiëring; toekenning van subsidie betekent automatisch ook erkenning; beide processen worden geïntegreerd. De meerwaarde van erkenning, die vooral van symbolische aard is, weegt niet op tegen de lange en zware administratieve procedure van twee aparte processen (erkenning en subsidiëring);
- de subsidieaanvraag wordt wat de inhoudelijke aspecten betreft, beoordeeld door een beoordelingscommissie van experts die bevoegd is om een uitspraak te doen over de kwaliteit en de omvang van hun werking. De administratie begeleidt het dossier. Het is dezelfde commissie die later instaat voor de visitaties. Er wordt tijdens de procedure telkens een beroepsprocedure voorzien om negatieve adviezen aan te vechten. De Vlaamse Regering neemt finaal de subsidiebeslissing. Rekening houdend met het advies van de beoordelingscommissie, gebaseerd op de evaluatie van de voorbije werkingsperiode en op de ingediende beleidsplannen, stelt de administratie vervolgens een preadvies op. Organisaties kunnen hierop een verhaalschrift indienen dat opnieuw door de beoordelingscommissie behandeld wordt. Ze kunnen ook een bezwaarschrift indienen, doch enkel indien het preadvies negatief is; dat bezwaarschrift moet aantonen dat er ernstige fouten zijn gemaakt in de beoordeling. Bezwaarschriften worden behandeld door een andere beoordelingscommissie. De administratie bereidt vervolgens, rekening houdend met het advies, het ontwerp van beslissing voor en bezorgt het volledige dossier aan de minister. De minister beslist uiteindelijk over de erkenning en de subsidiëring van de organisaties;
- indien een gesubsidieerde organisatie na een visitatie een negatieve evaluatie krijgt, dan dient de organisatie een verbeterplan in te dienen. Dat wordt beoordeeld door de visitatiecommissie. Indien na twee daarop volgende jaren blijkt dat er geen opmerkelijke verbetering is in de werking, wordt de subsidiëring stopgezet en kan er geen nieuwe subsidieaanvraag voor de daaropvolgende periode worden ingediend;
- het decreet bevat formele voorwaarden en een set criteria om de beoordelingsaspecten te toetsen; de huidige criteria moeten grondig geëvalueerd, bijgesteld en geëxpliciteerd worden. Bijvoorbeeld wat betekenen begrippen als afdeling, educatieve programma's etcetera. In deze conceptnota wordt gepleit voor een heel open benadering. Een afdeling vervangen door zoiets als een werkingskern,

die absoluut niet langer lokaal verankerd moet zijn, thematisch kan zijn enzovoort. Wel te veralgemenen is de huidige zin: "Organisaties (...) moeten zich verhouden tot de set van beoordelingselementen." (criteria). Dit laat redelijk wat vrijheidsgraden toe wat de invulling van de criteria betreft, voor zover goed geargumenteed;

- de taakstelling voor de volkshogescholen wordt (een beetje) verruimd. Ze kunnen een hybride (multifunctionele) werking uitbouwen maar blijven het hoofddaccent leggen op de functie 'educatie'. Het is zinvol de rol van de volkshogescholen te verbreden. Naast de werking op de eerste lijn (vooral educatie in directe relatie tot de bevolking) kan die worden uitgebouwd op de tweede lijn, in samenwerking met sociaal-culturele en andere middenveldorganisaties in hun werkingsgebied. Ze kunnen vanuit hun vrijplaats op streekniveau ondersteuning bieden aan sociaal-culturele praktijken op basis van reële behoeften in de streek, sociaal-culturele werkingen versterken, innovatieve praktijken aanjagen, coördineren waar dat gewenst is en de opgedane kennis multipliceren en 'open source' maken. Beweeglijk en toekomstgericht. Dus niet meer enkel de klassieke vormingsinstelling, met een cursusaanbod dat regionaal gespreid is. Op die tweede lijn fungeren ze dan als een soort schakelpunt in het middenveld. Ze kunnen evolueren naar een soort van regionale 'innovatie- en faciliterings'-organisatie die heel veel initiatieven kan ondersteunen, ontwikkelen, opzetten, uitproberen, multipliceren in directe relatie tot de lokale en regionale spelers. Adviesrollen, inspiratierollen, begeleiden van 'innovatielabs' etcetera – te denken valt aan gemeenschapscentra, gemeentebesturen, burgerinitiatieven, lokale verenigingen enzovoort. Zie ook de passage over streekgerichte werking, verder in deze conceptnota. Daarnaast zouden ze in hun werking een belangrijk accent moeten leggen op het werken voor kansengroepen. De subsidies voor de volkshogescholen worden deels bepaald op basis van het inwonersaantal van de regio waarbinnen ze werkzaam zijn, deels op de omvang van de werking, en net zoals voor andere organisaties, deels op basis van een kwalitatieve beoordeling. Ze nemen de beleidsprioriteiten van de minister mee in hun beleidsplan en werking;
- in de loop van de periode is er bij alle gesubsidieerde organisaties ook een visitatie die uitmondt in een set van concrete aanbevelingen voor de organisaties en in algemene beleidsaanbevelingen (zie hierboven) voor alle Vlaamse beleidsactoren (minister, parlement enzovoort); die dient mede als onderbouw van de visienota;
- er moet een vorm van een startsubsidie toegevoegd worden voor organisaties die een werking als vereniging uitbouwen; vandaag is dit beschikbaar over minstens vijftientig lokale afdelingen of groepen, gespreid over minstens drie Vlaamse provincies;
- internationaal werken valideren. Uit een bevraging van FOV blijkt dat 73% van de aangesloten organisaties duurzaam internationaal actief is en ook ambities toont om hier structureel verder in te gaan. Het is een terechte vraag van FOV dat sociaal-culturele organisaties de kans krijgen om ervoor te kiezen de internationale dimensie van hun werk in beeld te brengen. En dat de mogelijkheid wordt voorzien om voor bepaalde internationale netwerkactiviteiten ondersteuning te kunnen aanvragen. Voor dit laatste lijkt een hoofdstuk Internationaal in het decreet aangewezen³⁴.

Daarnaast worden subsidies voor gemeenschappelijke beleidsprioriteiten en een projectsubsidie voorzien. Die worden globaal via een gelijkaardige procedure beoordeeld en toegekend, weliswaar zonder beleidsplan maar op basis van een aanvraagnota met de nodige toelichting.

Subsidies voor gemeenschappelijke prioriteiten kunnen enkel aanvullend zijn en nooit verplicht worden. Organisaties kunnen hierop intekenen en ontvangen daar-

³⁴ Wegwijzers, FOV, 2015.

voor een subsidie. Die prioriteiten maken deel uit van de bovengenoemde visie-nota en worden overlegd met het werkveld. Bedoeld zijn inhoudelijke thema's zoals diversiteit, burgerschap enzovoort. Het kan een uitgelezen kans zijn voor de minister om samen met de sector een straf verhaal op te zetten rond (bijvoorbeeld) interculturaliteit of vrijwilligers enzovoort.

Deze regeling kan slechts werken als de overheid de middelen ter beschikking stelt van organisaties die hierop inspelen. Indien dit niet het geval zou zijn, dan moeten die middelen aan de structurele subsidies worden toegevoegd en op evenredige wijze worden verdeeld (op basis van hun aandeel in het totaal van het budget voor meerjarige werkingen).

Men zou kunnen overwegen een experimentenbudget te voorzien. Dat zou wellicht/misschien de organisaties ruimte geven om op een aantal belangrijke maatschappelijke kwesties zelf de nodige verkenningen op te zetten. Dit wordt in dit voorstel niet opgenomen. Immers, de rol van laboratorium van het sociaal-cultureel werk is ingebakken in de werksoort. Organisaties moeten vooral geprikkeld worden om zelf naar vernieuwing en innovatie op zoek te gaan en er werk van te maken. Daarom zou dit beter deel uitmaken van de reguliere meerjarige subsidie. Dit mag als criterium worden geaccentueerd bij de beoordeling. De labofunctie kan daarom beter deel uitmaken van de reguliere meerjarige subsidie.

Er zou wel een projectsubsidie kunnen worden voorzien voor organisaties en praktijken die geen meerjarige (reguliere) subsidie ontvangen. Dit kan zowel op streekniveau als op landelijk niveau. Dat mag/kan in een heel vroeg stadium van innoveren: op basis van een vaag idee, een intuïtie, een 'hypothese van de veelbelovendheid'. Ondersteuning in die fase moet heel erg open zijn – en gebaseerd zijn op een vaag plan, dat nog niet 'geoperationaliseerd' is in concrete doelen, indicatoren en outcomes. De nadruk moet liggen op verantwoording achteraf – een verantwoording die vooral moet gericht zijn op een eerlijke analyse van proces en product – en een verantwoording die ook openbaar moet zijn, zodat de gehele gemeenschap kan leren van het lukken of mislukken van een idee. Latere ondersteuning moet wel concreter geformuleerd worden.

7.5. Model U: een domein- en sectoroverstijgend decreet

Een conceptnota is een denkoefening op de weg naar een nieuw decreet. Daarom begint dit hoofdstukje met een zeer gewenst doch wellicht nog utopisch model. Deze nota moet geen schokgolven zonder schokdempers veroorzaken. Maar het doordenken, het radicaler analyseren en voorstellen formuleren op een langere termijn, daar gaat dit model U over.

Dat is een model waarbij het brede sociaal-cultureel werk in één decreet wordt gevat. Dat betekent dat het minstens geldt voor verenigingen, bewegingen, vormingsinstellingen, amateurkunstenorganisaties, jeugdwerkorganisaties, en waarom niet landelijke sportfederaties.

Ook organisaties die vandaag in andere beleidsdomeinen onderdak kregen, worden samen gebracht in één systeem. Denk aan verenigingen in de sfeer van armoedebestrijding, natuur en milieu, toerisme, oudercomités enzovoort. Ook de samenlevingsopbouw – die is in de vorige eeuw verhuisd naar Welzijn – moet hier opnieuw haar plaats innemen.

Het spreekt voor zich dat zo een intersectoraal decreet ook het huidige Participatiedecreet moet opzuigen.

Daarnaast moet zo een decreet gemengde subsidiëring mogelijk maken: via de minister van Cultuur voor de sociaal-culturele aspecten, via de minister van Welzijn

voor de specifieke sociale aspecten (bijvoorbeeld armoedebestrijding), via de minister van Natuur en Milieu voor die aspecten, via de minister van Toerisme voor de verenigingen voor bijvoorbeeld vakantieparticipatie enzovoort.

Dit zou een aantal voordelen opleveren:

- een integrale visieontwikkeling op de diverse vormen van sociaal-cultureel werk;
- een intersectorale werking rond maatschappelijke uitdagingen;
- een gemengde werking van organisaties waarderen en subsidiëren;
- een sterkere waardering voor en legitimering van het sociaal-culturele middenveld;
- een gelijke en eerlijke behandeling van de aanvragers;
- een verdeling van de financiële middelen over de verschillende betrokken ministeries.

De grootste obstructie vormt de verkokering van de Vlaamse overheid in departementen en ministeries. Die ontmoedigt de samenwerking met andere sectoren, eerder dan die te stimuleren. Maar dit zou een uitgelezen moment zijn om dat probleem aan te pakken en te overstijgen.

Het is een feit dat de complexiteit van zo een decretale regeling niet mag onderschat worden. Er kan gestart worden met een gemeenschappelijke sokkel, waarna de diverse werkvormen later stapsgewijs aangekoppeld worden. En er moet in een overgangsregeling voorzien worden die de toepassing verzacht voor deelsectoren of organisaties die een nadeel zouden ervaren, of die een totaal andere systematiek moeten volgen.

De procedures zoals hierboven beschreven, kunnen grotendeels worden toegepast op dit model.

7.6. Model één: op basis van integratie van de werksoorten en geografische ruimtes

Het decreet denkt vandaag in sectoren, organisaties en structuren. Deze conceptnota doet hier een alternatief voorstel, uitgaande van enerzijds het afschaffen van de werksoorten (verenigingen, vormingsinstellingen en bewegingen) die als één hybride werksoort worden behandeld, en anderzijds van de creatie van een landelijke sociaal-culturele ruimte, een regionale sociaal-culturele ruimte en een lokale ruimte.

Reguliere (meerjarige) subsidie moet zoveel mogelijk rechts- en werkzekerheid geven aan autonome organisaties die sociaal-culturele praktijken ondersteunen en organiseren. Op basis van de concrete evolutie van de kwaliteit en de omvang van de werking van de organisatie kan deze subsidie verminderen of vermeerderen.

We hebben vandaag twee bestuursniveaus die kunnen interfereren in het sociaal-cultureel beleid, het lokale niveau (steden en gemeenten) en het Vlaamse niveau. De bevoegdheden van de provincies in persoonsgebonden materies is hen ontnomen.

Op het landelijke niveau (Vlaanderen) worden sociaal-culturele organisaties ondersteund/gesubsidieerd die een landelijke werking ontplooiën. Er zijn subsidies: meerjarige subsidies en subsidies voor gemeenschappelijke beleidsprioriteiten.

Daarnaast zou het decreet een regeling voorzien voor het gezamenlijk (sector en overheid) inzetten op gemeenschappelijke beleidsprioriteiten. Die worden door de minister bepaald, na overleg met de sector en worden opgenomen in de visienota (zie infra).

Voor de meerjarige subsidies betekent dat onder andere het volgende:

- sociaal-culturele organisaties ontplooiën een multifunctionele werking (hybride). Ze zijn dus actief binnen de verschillende functies die ze zelf kiezen. Ze kunnen zich verhouden ten opzichte van de kernfuncties (50% van de werking inzetten op activering, 20% op cultuur enzovoort);
- om op landelijk niveau gesubsidieerd te worden, moeten ze een minimaal bereik hebben en actief zijn in een groot deel van de Vlaamse Gemeenschap;
- de beoordeling leidt tot een indeling in een van de drie categorieën (A, B en C), op basis van de mate waarin (kwantiteit) en de kwaliteit waarmee ze hun rollen en functies vervullen. Bij elke categorie hoort een subsidievork (een minimum en een maximum);
- het subsidiebedrag wordt bepaald op basis van de indeling in een van de categorieën waarbinnen telkens een minimale en maximale vork geldt;
- voor de volkshogescholen, zie 7.4;
- in de loop van de periode is er bij alle gesubsidieerde organisaties ook een visitatie die uitmondt in een set van concrete aanbevelingen voor de organisaties en in algemene beleidsaanbevelingen (zie hierboven) voor alle Vlaamse beleidsactoren (minister, parlement enzovoort);
- er dient wellicht een specifieke regeling uitgewerkt te worden voor de vormingsinstellingen voor personen met een handicap en voor het syndicaal vormingswerk. De werking van deze organisaties heeft ook linken met andere beleidsdomeinen zoals Welzijn, werkgelegenheid en dergelijke. Ze mogen zeker in het decreet Sociaal-Cultureel Werk blijven, maar afstemming met die andere domeinen (eventueel financieel via een klaverbladfinanciering³⁵) is toch aangewezen;
- er blijft ten slotte de vraag wat te doen met grensgevallen, wat met relatie tot bijvoorbeeld amateurkunsten, jeugdwerk enzovoort. Er kan hier ook een vorm van klaverbladfinanciering ontstaan, zelfs integratie, minstens 'enting'.

Daarnaast worden subsidies voor gemeenschappelijke beleidsprioriteiten voorzien (zie hierboven).

Ook op het streekniveau wordt in een subsidiesysteem voorzien. Immers, de provincies kunnen geen initiatieven van bovenlokaal belang meer ondersteunen. De schrapping van hun persoonsgebonden bevoegdheden leidt ertoe dat de provinciaal ondersteunde organisaties en projecten zich voortaan naar het Vlaamse of het gemeentelijke niveau moeten wenden. Dit gaat over een groot aantal activiteiten die vaak te groot zijn of een bovenlokaal bereik hebben om louter als gemeentelijk beschouwd te worden, maar te klein zijn om op het Vlaamse niveau ingeschaald te worden³⁶. Dit decreet moet voor sociaal-culturele werking een adequate oplossing voorzien.

Prioritair moeten de middelen vrijgemaakt kunnen worden voor initiatieven die vernieuwend zijn, zoals interdisciplinaire werkingen en werkingen die de grenzen van de werksoort overstijgen. En die uiteraard bovenlokaal zijn.

Dit kan door het creëren van een regionale 'pot'. Dit is een bedrag per grote regio/streek in Vlaanderen, zie volkshogescholen of oude arrondissementen. Het wordt hoofdzakelijk gevoed met de overgedragen middelen uit de provinciale budgetten.

³⁵ Hier kan de notie 'klaverbladfinanciering' ingevoerd worden. Veel werkingen vandaag kan je niet alleen meer in de definitie, methodiek of functies van het sociaal-cultureel werk positioneren. Ze hebben een werking die breder gaat. Kijk naar de vrijetijdswerkingen of de vorming voor personen met een handicap. Daarnaast zijn er tal van bestaande sociaal-culturele organisaties die een werking ontplooiën die ook veel breder gaat dan het decreet omvat. Denk hierbij onder andere aan de etnisch-culturele verenigingen. De enige oplossing hiervoor is beleidskaders te ontwikkelen die vormen van klaverbladfinanciering mogelijk maken. Het betekent dat men positioneert in verschillende beleidsdomeinen en hun regelgeving, zodat ze gemengde financiering kunnen krijgen. Die kan bijvoorbeeld deels uit Cultuur komen, maar ook uit Welzijn, Inburgering, zelfs Onderwijs enzovoort.

³⁶ Voorbeelden zijn bijvoorbeeld Bolwerk (in Kortrijk) of Vlabcacent (Vlaams-Brabant).

De subsidieregeling kan bestaan uit reguliere (meerjarige) subsidies en uit project-subsidies. Deze regeling kan tal van nieuwe initiatieven oppikken die niet nationaal georganiseerd zijn. Zoals de beleidsnota Cultuur schrijft: “experimenten en verenigingsvormen die een voortrekkersrol inzake diversiteit en culturele innovatie opnemen, nieuwe verenigingsvormen, broedplaatsen voor kunsten en sociaal-cultureel werk, specifieke doelgroepwerkingen, burgersnabije duurzame initiatieven enzovoort. Vaak hanteren zij methodieken die niet binnen de huidige beleidskaders te vatten, noch te ondersteunen zijn. Nochtans zijn deze werk- en verenigingsvormen bijzonder waardevol omdat zij er meer dan klassieke werkvormen in slagen een positief, divers en innovatief sociaal-cultureel verhaal te schrijven.”.

Hier zouden de Vormingplussen een belangrijke regionale en handelingsgerichte expertiserol kunnen opnemen: vanuit hun expertise vernieuwende praktijken oppikken, ondersteunen, versterken en alle kansen op succes bieden. En begeleiden naar een vernieuwende, degelijke, levenskrachtige en zelfstandige praktijk.

De Vlaamse administratie behandelt de aanvragen. De inhoudelijke beoordeling wordt toegewezen aan een beoordelingscommissie. Die laatste kan op Vlaams niveau georganiseerd worden, maar ook op streekniveau, intergemeentelijk georganiseerd worden. Dit kan voorwerp zijn van een beleidsdiscussie. Immers, er zijn nog culturele initiatieven die op streekniveau werken zoals erfgoedconvenants, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden op het vlak van cultuurcommunicatie, volkshogescholen, de grote cultuurcentra enzovoort. Een afstemming is wenselijk.

Niet elke organisatie moet (altijd) heel Vlaanderen dekken om waardevol te zijn, nietwaar? Neem OPEK (Openbaar Entrepot voor de Kunsten) in Leuven, een inspirerend voorbeeld: een regionale samenwerking van organisaties uit heel verschillende sectoren, met een breed gezamenlijk doel maar gericht op een regionale schaal. Of zoiets als ‘De Koep’ in Turnhout.

En dan blijft er het lokale niveau.

Het spreekt voor zich dat de steden en gemeenten de sociaal-culturele actoren van lokaal belang autonoom en zelf ondersteunen.

De grondige herwerking van het decreet van 6 juli 2012 betreffende het lokaal cultuurbeleid verandert de toekomstige relatie tussen de Vlaamse overheid en de steden en gemeenten drastisch. Gemeenten hebben voortaan een grote (volledige) beleidsruimte.

Er zijn verfijnde modellen mogelijk. Een daarvan is een ‘new deal’.

In dit concept ontwikkelt de Vlaamse overheid vernieuwde (sociaal-)culturele allianties met de steden, gemeenten en provincies en stimuleert een ‘new deal’ tussen (boven)lokale overheden en het sociaal-cultureel werk. Dat betekent onder meer:

- de Vlaamse overheid blijft geormerkte middelen voorzien – een deeltje van de huidige middelen voor lokaal cultuurbeleid – voor het lokaal cultuurbeleid, waarvan de lokale besturen gebruik kunnen maken om in te zetten op prioriteiten die de Vlaamse overheid bepaalt;
- elke inwoner van Vlaanderen en Brussel heeft het recht op, minimaal, eenzelfde set aan instrumenten om sociaal-cultureel aan de slag te gaan, ongeacht de gemeente waarin hij woont: transparante reglementen voor subsidies en ondersteuning in natura, toegang tot culturele infrastructuur, minstens 0,8 euro per inwoner die wordt besteed aan sociaal-cultureel werk enzovoort;
- de Vlaamse regelgeving motiveert en stimuleert lokale besturen om sterke allianties aan te gaan met het sociaal-cultureel volwassenenwerk;

- de Vlaamse overheid nodigt, vanaf het begin van de nieuwe legislatuur, de koepels van gemeenten en gemeentelijke diensten uit om samen met het sociaal-cultureel werk een strategisch kader te ontwikkelen voor een 'new deal'.

Ten slotte wil het decreet enkele huidige onderdelen van het Participatiedecreet integreren. Het gaat om:

1. praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen: geen specifieke regeling door integratie in de nieuwe decretale regels;
2. landelijke en op participatie gerichte activiteiten van hobbyverenigingen: een eenvoudige en lichte regeling;
3. (eventueel) projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen, doch enkel voor het luik inzake cultuur. Dit kan in het systeem van een subsidie voor beleidsprioriteiten worden gebracht.

Dit komt schematisch op het volgende neer:

	Meerjarige subsidie (inclusief startsubsidie)	Subsidie voor beleidsprioriteiten	Projectsubsidie
Landelijke organisaties	x	x	
Streekgerichte organisaties	x	(x)	
Projectsubsidies voor niet-meerjarig gesubsidieerde werkingen			x
Local new deal	Via oproep aan gemeentebesturen		
(eventueel) Participatieprojecten			x
(eventueel) Hobbyverenigingen	Lichte regelgeving met jaarsubsidie		

7.7. Model twee: op basis van modules

Het nieuwe decreet moet de al te harde onderscheiden tussen verenigingen, vormingsorganisaties en bewegingen wegnemen. Deze werkvormen blijven wel aanwezig in het decreet, maar kunnen gemengd worden. Er is een verregaand samenspel aan de orde. Het basisgestel van de organisaties is intern zeer divers geworden. De verhouding tussen het landelijke niveau en de lokale actoren wisselt bijvoorbeeld al naargelang het type vereniging dat men nastreeft.

Zo zien we bijvoorbeeld verenigingen die een sterker bewegingsprofiel krijgen of vormingsorganisaties die meer belang hechten aan 'lokale' groepen. Een toekomstgericht decreet moet de flow tussen de verschillende werksoorten meer ondersteunen.

Er kan worden gewerkt met vormen van modules. Op basis van een verhouding ten opzichte van de functies kan een organisatie (aanvrager van subsidie) een meervoudige werking ontplooiën, deels als vereniging, deels als vormingsinstelling, deels als beweging. De aanvrager moet zelf aangeven hoe hij dit invult/wil invullen.

Zo kunnen educatieve organisaties ook gewaardeerd worden voor het inzetten op lokale groepen, of verenigingen ook op het ondersteunen van groepen die geen 'eigen' afdeling zijn, of kunnen vormingsinstellingen die aan bewegingswerk doen hiervoor gesubsidieerd worden, of kunnen verenigingen die zich ook als gespecialiseerde vormingsinstelling willen ontwikkelen, een aanvraag indienen, of kunnen bewegingen die ook aan verenigingswerk doen, hiervoor solliciteren enzovoort.

In de praktijk is dat al deels zo. Het is logisch dat de regelgeving de praktijk volgt, zeker als dat de ontwikkeling van de sector stimuleert. Dit biedt ook veel kansen aan vernieuwing en maatschappelijke innovatie vanuit de sector.

Dit model gaat uit van een herformulering van het decreet in termen van functionele modules³⁷ in plaats van in termen van organisatietypes. Het model dat ook het uitgangspunt vormt voor het landelijk georganiseerd jeugdbeleid kan inspiratie bieden. Op dit moment worden de organisaties in het sociaal-cultureel volwassenenwerk ingedeeld in vier types, met telkens een bijhorend format van opdracht, functiemix en beoordelingselementen. Dat richt de ontwikkeling van organisaties. Een grotere vrijheid – en dus meer ruimte voor innoverende praktijken – zou kunnen ontstaan als de formats vervangen worden door de vereiste voor erkenning dat een aantal modules moeten worden gerealiseerd in een weloverwogen mix. Aan elke module kan een middelenpakket worden verbonden. Bij het formuleren en verbeelden van mogelijke modules kan gedacht worden aan de functies, of – om het multifunctionele karakter van sociaal-cultureel volwassenenwerk niet op de helling te zetten – kan ook gedacht worden in termen van 'rollen', of in termen van 'verdiepende', maar ook 'verbredende' modules, waarbij ook bijvoorbeeld sport, amateuristische kunstbeoefening, huiswerkbegeleiding, arbeidstrajectbegeleiding enzovoort aan bod zouden kunnen komen.

Dit betekent het volgende:

- een sociaal-culturele organisatie die een aanvraag indient, ontplooit een multifunctionele werking (hybride) en is derhalve actief binnen de verschillende functies die ze zelf kiest;
- een aanvrager geeft aan welke de hoofdmodule van de werking is en welke de aanvullende module(s) is (zijn). Zo kan een organisatie voor een module kiezen als een vereniging en voor een kleinere module als een beweging, of omgekeerd. Zo kan een organisatie modulair werken als een vormingsinstelling en als een beweging;
- de huidige harde normen van het decreet (bijvoorbeeld aantal afdelingen, aantal uren vorming enzovoort) worden behouden maar worden procentueel getoetst aan de ingediende aanvraag. Een voorbeeld: als een vereniging een aanvraag indient met de melding dat de hoofdmodule die is van een vereniging en een kleinere als vormingsinstelling, dan moet ze het evenredige aantal vereiste afdelingen bewijzen en een evenredig deel van de vereiste vormingsuren aantonen. Over de afdelingen: in een aantal verenigingen wordt de fetisj van het aantal als excuus gebruikt om niet te vernieuwen. Afdelingen laten sterven brengt hun dossier in gevaar. Dat is niet oké. Evenmin als men slechts geïnteresseerd is in innoveren als het nieuwe leden naar hun afdelingen brengt. Dus het getal, de provinciale spreiding en het concept van lidmaatschap moet ernstig verbreed en versoepeld worden;
- dit laat ook toe dat verenigingen/vormingsinstellingen/bewegingen nauw samenwerken of zelfs fuseren, als ze dat uiteraard zelf wensen. Dat kan interessant zijn voor nauw verwante organisaties die vandaag een erkenning hebben in verschillende werksoorten, maar ook voor kleinere organisaties die een bredere werking nastreven en daarvoor gaan samenwerken met collega's;
- er dient wel een specifieke regeling uitgewerkt te worden voor de vormingsinstellingen voor personen met een handicap en voor het syndicaal vormingswerk. De werking van deze organisaties heeft ook linken met andere beleidsdomeinen zoals Welzijn, Werkgelegenheid en dergelijke. Ze mogen zeker in het decreet Sociaal-Cultureel Werk blijven, maar afstemming met die andere domeinen (eventueel financieel via een klaverbladfinanciering³⁸) is toch aangewezen.
- er blijft ten slotte de vraag wat te doen met grensgevallen (zie 4.3.).

³⁷ Samen overheidsbeleid verbeelden, Fred Dhont, Bea Elskens en Gie Van den Eeckhaut, Socius, 2014. De auteur van deze conceptnota werkte mee aan een focusgroep in het kader van dit document.

³⁸ Hier kan de notie 'klaverbladfinanciering' ingevoerd worden. Veel werkingen vandaag kan je niet alleen meer in de definitie, methodiek of functies van het sociaal-cultureel werk positioneren. Ze hebben een werking die breder gaat. Kijk naar de vrijetijdswerkingen of de vorming voor personen met een handicap. Daarnaast zijn er tal van bestaande sociaal-culturele organisaties die een werking ontplooiën die ook veel breder gaat dan het decreet omvat. Denk hierbij onder andere aan de etnisch-culturele verenigingen. De enige oplossing hiervoor is beleidskaders te ontwikkelen die vormen van klaverbladfinanciering mogelijk maken. Het betekent dat men positioneert in verschillende beleidsdomeinen en hun regelgeving, zodat ze gemengde financiering kunnen krijgen. Die kan bijvoorbeeld deels uit Cultuur komen, maar ook uit Welzijn, Inburgering, zelfs Onderwijs enzovoort.

Ook op het streekniveau (zie model één) wordt in een subsidiesysteem voorzien. Het gaat grosso modo over dezelfde werkingen als in model één, maar subsidie-technisch wordt het wat anders aangepakt.

De subsidieregeling kan enkel bestaan uit projectsubsidies. Het is immers niet mogelijk de organisaties als vereniging, beweging of vormingsinstelling te behandelen, het gaat telkens om hybride organisaties.

De behandeling van de aanvragen gebeurt zoals uitgewerkt in model één.

En dan blijft er het lokale niveau (zie model één).

Ook in model twee worden enkele van de huidige onderdelen van het Participatiedecreet geïntegreerd. Het gaat om:

- 1) praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen: geen specifieke regeling door integratie in de nieuwe decretale regels;
- 2) landelijke en op participatie gerichte activiteiten van hobbyverenigingen: een eenvoudige en lichte regeling;
- 3) (eventueel) projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen, doch enkel voor het luik inzake cultuur. Dit kan in het systeem van een subsidie voor beleidsprioriteiten worden gebracht.

Dit komt schematisch op het volgende neer:

	Meerjarige subsidie (inclusief startsubsidie)	Subsidie voor beleidsprioriteiten	Projectsubsidie
Landelijke organisaties	x	x	
Streekgerichte organisaties	x	(x)	
Projectsubsidies voor niet-meerjarig gesubsidieerde werkingen			x
Local new deal	Via oproep aan gemeentebesturen		
(eventueel) Participatieprojecten			x
(eventueel) Hobbyverenigingen	Lichte regelgeving met jaarsubsidie		

7.8. Werkingen die overkomen uit het Participatiedecreet

Wat met de regelingen die overkomen uit het Participatiedecreet?

De praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen, dit zijn vijf organisaties zoals De Praktische School en Landelijk Praktijkatelier, waarvan enkele nauw aanleunen bij erkende sociaal-culturele organisaties. Deze werking kan best worden geïntegreerd in de reguliere subsidie-enveloppe. De eenzijdig en zonder andere verklaring dan 'besparing' tot de helft teruggebrachte middelen mogen zeker niet verdwijnen.

Het is zeer de vraag of de landelijke en op participatie gerichte activiteiten van hobbyverenigingen in het decreet Sociaal-Cultureel Werk moeten worden opgenomen. De huidige regeling via het Participatiedecreet is zinvol. Het gaat om lichte vormen van verenigingsleven die op deze wijze een vorm van 'erkenning' genieten. De administratieve last moet drastisch vereenvoudigd worden.

De projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen kunnen voor wat het luik inzake cultuur betreft, in het decreet Sociaal-Cultureel Werk opgenomen worden. Dat is echter geen noodzaak, integendeel. Ze blijven best in het Participatiedecreet behouden. Dat is immers een intersectoraal decreet (cultuur, jeugd en sport) en dat is een meerwaarde. De eigenheid ervan moet in ieder geval bewaard kunnen blijven. Het gaat om participatie. Deze projecten hebben een belangrijke signaalfunctie naar de betrokken sectoren. De doorwerking/verduurzaming/verandering binnen de sectoren laat echter te wensen over. Daarom is een sterke link met de cultuurdecreten (onder andere Sociaal-Cultureel Werk) noodzakelijk.

De participatieprojecten wijzen op opportuniteiten en tonen vernieuwing. In de beoordelingsprocedure moet er een grotere rol zijn voor sectoractoren, ook omdat duurzaamheid een belangrijk criterium moet worden. Deze subsidielij is in de eerste plaats een 'flankerend' instrument, een stimulans voor verandering in de sectoren. De ontwikkeling en de beoordeling van deze projecten moet daarom transparanter en meer in dialoog gebeuren met initiatiefnemers, sectoractoren en de overheid.

De voorbijgestreefde tegemoetkoming in het organiseren van een bijzonder cultuuraanbod kan geschrapt worden. Deze regeling staat open voor een te brede groep aanvragers³⁹, veel meer dan de cultuurwereld, en moet door de betrokken beleidsdomeinen worden opgenomen. De middelen zijn te versnipperd en de administratieve opvolging te groot. Het zou beter zijn de middelen over te hevelen naar de pot voor sociaal-cultureel werk.

Indien men die optie niet neemt, dan moet het systeem gericht zijn op (a) enerzijds jonge artiesten (speelkansen, imago, gevoel van ondersteuning); (b) anderzijds drempelverlaging door een tegemoetkoming in de uitkoopsom voor organisatoren (beperkt tot de culturele sector).

7.9. De bovenbouw: steunpunt(en) en belangenbehartiging

Er is een steunpunt, een belangenbehartiger en een kenniscentrum inzake participatie. Deze organisaties leveren op dit moment heel goed werk. Aan hun middelen mag niet getornd worden. De idee dat een belangenbehartiger moet gefinancierd worden door de sector zelf, is onrealistisch, gezien het al kleine totale budget voor sociaal-cultureel werk.

Er is slechts één steunpunt voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk: Socius. Het vormt de link tussen de Vlaamse overheid en de vele organisaties op het terrein. Het richt zich op praktijkondersteuning, praktijkontwikkeling, beeldvorming en communicatie. Het steunpunt is belangrijk voor de ontwikkeling van de sector. De missie luidt als volgt:

"Wij zijn overtuigd van de kracht van sociaal-culturele praktijken bij het vormgeven van een democratische en solidaire samenleving. Duurzaam samenleven, gelijke kansen en respect voor diversiteit zijn voor ons essentiële waarden.

We bevorderen de professionele ontwikkeling van organisaties en werkers in het erkende en gesubsidieerde sociaal-cultureel volwassenenwerk in de Vlaamse Gemeenschap. Dit doen we ook voor andere initiatiefnemers die een sociaal-culturele methodiek toepassen.

³⁹ Onder andere sociaal-culturele, culturele, jeugdwerk- en sportverenigingen, instellingen uit de bijzondere jeugdzorg, rustoorden voor bejaarden en rust- en verzorgingstehuizen, dienstencentra, instellingen voor personen met een handicap, instellingen voor personen uit de geestelijke gezondheidszorg, gevangenis, asielcentra, vakantie- en recreatiecentra, organisaties die werken met mensen met een laag inkomen of waar armen het woord nemen, bibliotheken en cultuurcentra.

We bieden praktijkondersteuning, werken aan praktijkontwikkeling en de zichtbaarheid van het werkveld in samenwerking en overleg met organisaties en werkers.

Als autonoom en pluralistisch steunpunt zijn we partner van, en erkend door, de overheid. We streven een actieve samenwerking met organisaties uit het middenveld na ter realisatie van onze doelen.”.

De regels met betrekking tot het steunpunt kunnen worden overgenomen in het nieuwe decreet.

Daarnaast is er de belangenbehartiger FOV.

Het is noodzakelijk dat de overheid haar beleid voortdurend een spiegel voorhoudt. De overheid heeft er alle belang bij om zijn kritische reflectie buiten eigen kring te behouden en mogelijk te maken.

De missie van FOV is:

“De FOV wil de collectieve, sectorale, werksoortelijke en organisatiebelangen behartigen van de aangesloten organisaties ten aanzien van verschillende overheden en instanties en wil hen bij deze overheden en instanties vertegenwoordigen.

De FOV is een autonome VZW van en opgericht door erkende en/of gesubsidieerde organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk.

De FOV wil de collectieve, sectorale, werksoortelijke en organisatiebelangen behartigen van de aangesloten organisaties ten aanzien van verschillende overheden en instanties en wil hen bij deze overheden en instanties vertegenwoordigen.

De FOV wil het particulier initiatief in de sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk via de belangenbehartiging mogelijkheden bieden en versterken. De FOV wil bijdragen tot het democratisch functioneren van de samenleving waarin pluralisme, verdraagzaamheid en respect belangrijke waarden zijn en waarin iedereen de kans krijgt om daaraan bij te dragen.

De FOV realiseert haar kerntaak door middel van activiteiten in de sfeer van de belangenbehartiging inclusief beleidsadvisering, beleidsvoorbereiding en dienstverlening.

Wederzijds vertrouwen, samenwerking en voortdurend overleg met alle belanghebbenden samen met respect voor de eigenheid van elke organisatie zijn de basis voor de werkzaamheden van de Federatie.

Om haar taken te kunnen realiseren hecht de federatie belang aan een open en opbouwende dialoog met de verschillende overheden en met de instanties die voor de organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk van belang zijn.”.

De regels met betrekking tot de belangenbehartiger kunnen worden overgenomen in het nieuwe decreet.

Een aantal aspecten van het huidige Participatiedecreet worden ‘ondersteund’ door Dēmos. Dēmos omschrijft zich als:

“Dēmos is als kenniscentrum actief in het Vlaams Participatiedecreet. We zetten in op het vernieuwen en verdiepen van de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugd en sport. Hiervoor vertrekken we telkens van de leefwereldperspectieven van kansengroepen en een streven naar een meer open, inclusieve en democratische samenleving.”.

Gelet op de specificiteit van deze werkvormen uit het Participatiedecreet, vooral het werken met en voor kansengroepen, is het logisch dat Dēmos deze opdracht verder uitvoert.

Bart CARON

Bijlage: Samenvatting van de huidige regelgeving

1. Sociaal-cultureel volwassenenwerk

Het decreet van 4 april 2003 betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk, dat ondertussen verschillende keren is bijgewerkt, beschrijft deze 'werksoort' als een onderdeel van het beleidsveld sociaal-cultureel werk: "het omvat de activiteiten die de ontplooiing van volwassenen en hun maatschappelijke participatie willen bevorderen. Het gaat om vrijwillige deelname en gebeurt buiten enig schoolverband en los van elke vorm van beroepsopleiding."

Deze vage omschrijving wordt verder geconcretiseerd door het naar voor schuiven van de zogenaamde 'sociaal-culturele methodiek'. De definitie ervan is een hele boterham vol mooie woorden: "een wijze van denken en handelen, die gesteund is op reflectie, ervaringsdeskundigheid en wetenschappelijke inzichten; die methodiek wordt door sociaal-culturele verenigingen, instellingen en bewegingen en hun vrijwillige en professionele medewerkers gebruikt om individuen en groepen aan te spreken en te activeren in één of meerdere bestaansdimensies en in hun diverse leefsituaties; deze bestaansdimensies kenmerken de mens als zin- en waardezoeker, als kennisverwerker, als vaardige actor of creatieve explorator, als cultuurschepper en sociaal wezen; als doelstellingen staan het ontwikkelen van een eigen identiteit, het bevorderen van sociale integratie en maatschappelijke participatie en de opbouw van een democratische, duurzame en inclusieve samenleving voorop; daartoe worden op bewuste en doordachte wijze open kansen geschapen, die uitnodigen tot ontmoeting en informeel leren; er worden processen van kritische bewustwording, reflexieve verantwoording en persoonlijke bekwaming gestimuleerd; er wordt aangezet tot de ontwikkeling van sociale, culturele en communicatieve competenties en de vorming van sociale netwerken en culturele symbolen; in het scheppen en benutten van deze kansen zijn de betrokken personen en groepen actieve deelnemers, met wie de medewerkers in dialoog treden over de concrete doelen en de aanpak."

Daarnaast schuift het decreet vier functies naar voor:

- de gemeenschapsvormende functie: gericht op het versterken en vernieuwen van het sociale weefsel en op groepsvorming met het oog op een democratische, solidaire, open en cultureel diverse samenleving;
- de culturele functie: gericht op het verhogen van de participatie aan de cultuur die de samenleving te bieden heeft;
- de maatschappelijke activeringsfunctie: gericht op het organiseren, stimuleren en begeleiden van vormen van maatschappelijk engagement en sociale actie;
- de educatieve functie: gericht op lerende personen en groepen en gekenmerkt door het organiseren en begeleiden van educatieve programma's op lokaal en bovenlokaal vlak.

De werksoort kent globaal drie werkvormen: verenigingen, bewegingen en vormingsinstellingen (volkshogescholen en gespecialiseerde vormingsinstellingen):

- een vereniging is een netwerk van afdelingen of groepen, dat gericht is op de zingeving en emancipatie van leden en deelnemers, met het oog op persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing; een vereniging vult de vier functies in en werkt in groepsverband;
- een beweging is een organisatie met landelijk karakter die gespecialiseerd is in een thema of een cluster van nauw verwante thema's; een beweging organiseert activiteiten op het vlak van sensibilisatie, educatie en sociale actie met het oog op maatschappelijke verandering; ze richt zich daartoe op een ruim publiek; een beweging heeft een educatieve en een maatschappelijke activeringsfunctie;
- een volkshogeschool is een pluralistische organisatie die tot doel heeft het organiseren, structureren en coördineren van het niet-formele educatieve aanbod

- in een afgebakende regio; de volkshogeschool heeft, naast een culturele en gemeenschapsvormende functie, in hoofdzaak een educatieve functie;
- een gespecialiseerde vormingsinstelling is een instelling die een vormingsaanbod organiseert met betrekking tot een welbepaald thema of cluster van nauw verwante thema's; de gespecialiseerde vormingsinstelling heeft naast een culturele en een gemeenschapsvormende functie, in hoofdzaak een educatieve functie.

Ze hanteren alle een sociaal-culturele methodiek.

Deze organisaties kunnen subsidies krijgen voor een beleidsperiode van vijf jaar als ze een beleidsplan indienen en als hun plan en hun werking positief worden geëvalueerd.

Voor de verenigingen worden de volgende beoordelingselementen gehanteerd:

- de wijze waarop de vier functies worden gerealiseerd;
- de wijze van begeleiding van de afdelingen of groepen, het aantal afdelingen of groepen;
- het beleid ten aanzien van de vrijwilliger;
- de acties met het oog op de verdieping en verbreding van de participatie;
- de communicatie met de leden;
- het ontwikkelen van acties en activiteiten met een landelijk karakter;
- het ontwikkelen van vernieuwende en bijzondere activiteiten;
- de aanpak van de diversiteit met specifieke aandacht voor interculturaliteit;
- de samenwerking en netwerkvorming met andere organisaties;
- de manier waarop in de werking rekening gehouden wordt met principes van integrale kwaliteitszorg;
- de zorg voor professionalisering en professionaliteit;
- het engagement ten aanzien van de door de Vlaamse Regering geformuleerde beleidsprioriteiten.

Er is een adviescommissie die de overheid adviseert bij de bepaling van subsidies. Er zijn verschillende instrumenten in het decreet voorzien die de vertrekbasis van de subsidie en de stijging of daling van subsidies over de opeenvolgende beleidsperiodes binnen de perken moeten houden. Het aantal lokale afdelingen, bij de verenigingen althans, speelt daarbij een rol.

Voor de bewegingen worden de volgende beoordelingselementen gehanteerd:

- de knowhow en de expertise van de beweging met betrekking tot het thema of het cluster; de wijze waarop die expertise verder wordt ontwikkeld; de wijze waarop de knowhow wordt ontsloten;
- de aanpak van diversiteit, met specifieke aandacht voor interculturaliteit;
- de wijze waarop het ruime publiek rechtstreeks of onrechtstreeks wordt benaderd, inclusief de inspanning om andere publieksgroepen aan te trekken;
- de creativiteit, de diversiteit en de originaliteit van de gehanteerde methoden, evenals de effectiviteit ervan;
- de communicatie met het publiek en de aandacht voor de media;
- de aard en de omvang van de educatieve activiteiten en de werkmaterialen;
- de acties en de campagnes;
- de samenwerking en de netwerkvorming met andere organisaties;
- het engagement van vrijwilligers en bestuurders;
- de zorg voor professionaliteit en professionalisering;
- de manier waarop in de werking rekening wordt gehouden met principes van integrale kwaliteitszorg.

Voor de volkshogescholen is er een strikt systeem: per regio erkent en subsidieert de Vlaamse Regering één volkshogeschool. De Vlaamse Regering bepaalt de regio's. De volkshogeschool moet een eigen aanbod hebben inzake niet-formele

educatie, het spreiden over de regio en bekendmaken bij het brede publiek, maar ook samenwerkingen opzetten met het oog op het versterken van het niet-formele educatieve aanbod in de regio. Ook hier is er de vereiste van een beleidsplan, een hele set beoordelingscriteria, doch geen adviserende commissie.

De gespecialiseerde vormingsinstellingen werken rond een bepaald thema of een cluster van nauw verwante thema's, hebben een uitgeschreven visie op de educatieve opdracht en de vertaling naar een educatief aanbod. Ze moeten een beleidsplan indienen, er zijn beoordelingscriteria, doch evenmin een adviserende commissie.

De syndicale vormingsinstelling is een instelling die, in een open aanbod voor de ruime syndicale beweging, zich specifiek richt tot personen in een arbeidssituatie of tot personen in een situatie van werkloosheid, via vorming die niet-beroepsgericht is en waarbij de deelnemer kennis, inzicht en vaardigheden vergroot voor zichzelf en voor anderen, met het oog op persoonsontplooiing en het functioneren in de samenleving, in het bijzonder op het vlak van de culturele, maatschappelijke en sociaal-economische participatie in het licht van een actief burgerschap. De syndicale vormingsinstelling heeft naast een culturele en een gemeenschapsvormende functie in hoofdzaak een educatieve functie en hanteert een sociaal-culturele methodiek.

Vormingsinstellingen voor personen met een handicap zijn landelijke vormingsinstellingen die via niet-formele educatie een sociaal-culturele werking ontplooiën voor personen met een handicap en hun omgeving. Zij hanteren hiervoor een sociaal-culturele methodiek. Zij reiken een programma aan via een open aanbod en in de autonome levenssfeer van de deelnemers. Een deel van het programma-aanbod kan zich ook richten tot begeleiders van de doelgroep. De regelgeving voorziet de subsidiëring van maximaal drie federaties van vormingsinstellingen voor personen met een handicap.

De organisaties die bij de start van het decreet sociaal-cultureel volwassenenwerk (4 april 2003) gesubsidieerd werden als dienst, en toen educatieve activiteiten verrichtten voor personen met een handicap, zijn samengegaan in één nieuwe federatie. Deze federatie wordt sinds 2005 gesubsidieerd en heeft als doel via niet-formele educatie een sociaal-culturele werking te ontplooiën voor personen met een handicap en hun omgeving. De federatie van vormingsdiensten voor personen met een handicap heet Vijftact en groepeert vijf organisaties: Fevlado-Diversus (Federatie van Vlaamse DovenOrganisaties), Gezin en Handicap, Centrum ZitStil vzw, Omgaan met ADHD, Sig vzw en Vlaamse Dienst Autisme.

Naast de sociaal-culturele organisaties is er binnen het beleidsdomein van het sociaal-cultureel volwassenenwerk ook subsidie voor een steunpunt en een belangenbehartiger.

Socius vzw is het steunpunt en ondersteunt de werking van gesubsidieerde sociaal-culturele organisaties. Socius is een autonome organisatie met als kernopdrachten binnen het werkveld van het sociaal-cultureel volwassenenwerk: praktijkondersteuning, praktijkontwikkeling en beeldvorming en communicatie. Voor de uitvoering van haar kernopdrachten verricht Socius activiteiten zoals begeleiding, deskundigheidsbevordering, implementatie van kwaliteitszorg, onderzoek, ontwikkeling en gegevensverzameling, informatie en communicatie, vertegenwoordiging en internationale samenwerking.

En dan is er nog een subsidie voor de belangenbehartiger sociaal-cultureel volwassenenwerk FOV vzw. FOV is een autonome en onafhankelijke vzw van en opgericht door erkende organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk. De kernopdrachten zijn het verdedigen van de belangen van de gesubsidieerde

sociaal-culturele sector bij overheden en andere beleidsinstanties, en de belangen behartigen voor zowel de hele sector als voor individuele organisaties.

2. Participatiedecreet

Het Participatiedecreet – voluit het decreet van 18 januari 2008 houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport – beoogt de ondersteuning, verrijking en versterking van de participatie in het cultuur-, jeugd- en sportbeleid.

Het Participatiedecreet is een mix van structurele en projectmatige ondersteuning, van initiatieven gericht op de participatie van een breed publiek en van bepaalde kansengroepen, van bestaande maatregelen en nieuwe initiatieven, van subsidies voor publieke en particuliere initiatieven enzovoort.

Daarnaast wil het Participatiedecreet een stevige partner zijn voor kansengroepen. Voor de kansengroepen zijn er een aantal specifieke acties. Er is een stevige investering in lokale netwerken van plaatselijke armoedeverenigingen, OCMW's en de gemeentelijke diensten om de participatie bij personen in armoede te stimuleren.

Het is een flankerend en stimulerend decreet. Het regelt niet een specifieke sector. Het probeert om wat er zich in de verschillende sectoren ontwikkelt, te versterken en te verbeteren. Tegelijk wil het aanwakkeren, nieuwe methodes en verrassende samenwerkingen mogelijk maken enzovoort. Tegelijk betekent dit dat elk domein, elke sector, elk decreet binnen Cultuur al zijn eigen participatiedoelstellingen en -inspanningen kent.

Het gaat concreet om:

- verenigingen met een specifieke opdracht met betrekking tot het verenigingsleven: onder andere Forum van Etnisch-Culturele Minderheden, De Verenigde Verenigingen, Netwerk tegen Armoede;
- verenigingen ter bevordering van de culturele en sportieve participatie van gedetineerden;
- convenanten voor de bibliotheekwerking in gevangenissen;
- projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen in cultuur, jeugdwerk of sport: bijvoorbeeld bevorderen van participatie van dove kinderen aan dovencultuur, Ukelila, muziekeducatie voor kansarme kinderen enzovoort;
- lokale netwerken vrijetijdsparticipatie personen in armoede: samenwerkingsverbanden van gemeenten, OCMW's en armoedeverenigingen om participatiedrempels voor personen in armoede weg te nemen (zeventigtal);
- praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen: dit zijn vijf organisaties zoals De Praktische School en Landelijk Praktijkatelier;
- landelijke en op participatie gerichte activiteiten van hobbyverenigingen: het gaat om zeer kleine subsidies aan acht koepels zoals de Schaakfederatie en Kant in Vlaanderen;
- tegemoetkoming in het organiseren van een bijzonder cultuuraanbod, ook Podium genaamd, wil cultuurspreiding bevorderen via een financiële tussenkomst tussen een derde en drie vierde van de uitkoopsom van programma's van diverse gezelschappen en artiesten;
- projecten gemeenschapscentra: een beperkte subsidie aan deze centra;
- participatie-instellingen: subsidies aan CultuurNet Vlaanderen en Dēmos.

Voor concrete informatie: zie

<http://www.sociaalcultureel.be/volwassenen/participatie.aspx>.